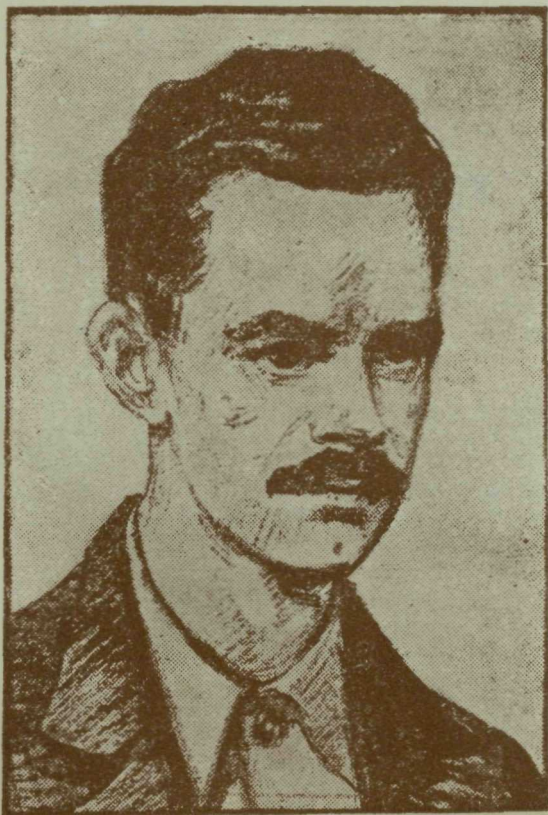

JÁSZKUNSAĞ

A TÁRSADALOM- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT
SZOLNOK MEGYEI SZERVEZETÉNEK KIADVÁNYA

II. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
1955. ÁPRILIS

JÁSZKUNSÁG

A Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat
Szolnokmegyei Szervezetének kiadványa

Megjelenik kéthavonként

1955. április hó

II. évfolyam 2. szám

Felelős szerkesztő:

KISFALUDI SÁNDOR

Szerkesztőbizottság:

KAPOSVÁRI GYULA, PÉTERI ISTVÁN, DR. SELMECZI LÁSZLÓ, VIDA BÉLA

Szerkesztőség: Szolnok, Táncsics-u. 5. szám. Telefon: 29—53.
Csekk száma: 292.890—527.

T A R T A L O M:

ÚJ ÉVTIZED KÜSZÖBÉN — — — — —	1
<i>Dávid Ferenc, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének tagja, a Szolnok megyei párt-végrehajtóbizottság első titkára, Szolnok</i>	
JÓZSEF ATTILA NYOMÁBAN ÖCSÖDÖN — — — — —	3
<i>Kisfaludi Sándor középisk. tanár, a Szolnok megyei Verseghy Könyvtár vezetője, Szolnok</i>	
SZOLNOK MEGYE FÁSÍTÁSI HELYZETE — — — — —	6
<i>Tóth Béla erdőmérnök, az Erdészeti Tudományos Intézet munkatársa, Püspökladány</i>	
NÉMETH GYULA AKADÉMIKUS TUDÓS-PÁLYÁJA — — — — —	15
<i>Dr. Gaál László ny. gimn. igazgató, a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem meghívott előadója, Karcag</i>	
„TISZA MELLÉKI TÁBOROZÁS, S SZÓLNOK BEVÉTELE” — — — — —	21
<i>Dr. Mezősi Károly tanítóképzőintézeti igazgató, a Kiskun Múzeum vezetője, Kiskunfélegyháza</i>	
SZOLNOK FÖLDTANI VISZONYAI — — — — —	27
<i>Rásonyi László geológus, Kőolajkutató és Feltáró Vállalat, Szolnok</i>	
ADATOK A KARCAGI MÉZESKALÁCSOSSÁG NÉPRAJZÁHOZ — — — — —	34
<i>Szabadfalvi József tudományos kutató, az Egyetemi Néprajzi Intézet munkatársa, Debrecen</i>	
HONFOGLALÁSKORI TEMETŐ JÁSZSZENTANDRÁSON — — — — —	39
<i>Kaposvári Gyula muzeológus, a Damjanich János Múzeum vezetője, Szolnok</i>	
A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL (V. B.) — — — — —	42
A JÁSZKUNSÁG ESEMÉNYNAPTÁRA — — — — —	46
OLVASÁSRA AJÁNLJUK — — — — —	47
<i>Ovidius: Fasti. — Ford.: Gaál László. (Betkowskai Jenő) Ezerszínű Magyarország. (Fazekas Zoltán)</i>	
ADATOK MEGYÉNK BIBLIOGRÁFIÁJÁHOZ — — — — —	48
<i>Sági Pál középisk. tanár, a Szolnok megyei Verseghy Könyvtár csoportvezetője, Szolnok</i>	

A címlapon: József Attila arcképe.

Bótos Sándor Munkácsy-díjas festőművész (Szolnok) rajza.

16816

Új évtized küszöbén

Április 4-én egész népünk megünnepelte hazánk dicsőséges történelmének kimagasló eseményét, szabadságunk első évtizedének fordulóját. Tíz esztendeje, hogy újra megteremtődött a magyar államiság, tíz esztendeje, hogy hazánk s népünk szabad. Magyarország, mint a többi népi demokratikus ország, a Szovjetuniónak a hitleri fasizmus felett aratott világtörténelmi győzelmeként szabadult meg a német militarizmus rabságától, az elnyomatástól.

Hazánk, melynek földjén a háború szörnyű vihara szántott végig, 10 évvel ezelőtt rendkívül súlyos helyzetben volt. Nemzeti katasztrófa szélén állott. Fennmaradásunkért, a felemelkedésért élet-halálharcot kellett vívnunk. A gyárosok, bankárok, földbirtokosok által háborúba kényszerített nép ezer sebből zívzett. Mohács óta nem volt ily súlyos helyzetben az ország. Semmink sem volt, csak erős hitünk és törhetetlen bizalmunk. Hittünk és bíztunk a felszabadító Szovjetunióban. Hittünk és bíztunk a magyar nép élniakarásában, hősiességében, alkotó tehetségében. A bizalom, a jövőbe vetett hit alapján hirdettük, hogy lesz magyar újjászületés. Nagy szó és merész jövendölés volt ez akkor.

Az elmúlt tíz esztendő eseményei, eredményei igazolják, hogy a párt vezetésével, a Szovjetunió szüntelen támogatásával a felszabadult nép valóságos csodákra képes. Új gyárak, városok, falvak, iskolák, kultúrházak, tudományos intézetek, gép-állomások, virágzó termelősövetkezetek hirdetik új életünk győzelmeit. Valóságos új honfoglalás ez. A háborús romok helyén új ország épült, melyben minden hatalom a dolgozó népé.

Az elmúlt 10 év történelmének legragyogóbb fejezetét a munkásosztály írta. Croszlánrészét vállalta a munkának. A munkásosztály, szövetségben a dolgozó parasztsággal, szívós, nehéz harcokban megverte és felszámolta az ipari burzsoáziát és a földbirtokosok osztályát. A dolgozó parasztság évszázados harcok után elnyerte végre jogos tulajdonát: a földet.

Az elmúlt 10 esztendő az egész dolgozó magyar nép anyagi és kulturális felemelkedésének, a nyomorból, a nincstelenségből, a munkanélküliségből, a szellemi elnyomatásból, a műveletlenségből való kiemelkedésének évtizede volt. Dicsőséges a mi hazánk történelme. Szabadságszerető a mi népünk. Századokon át harcokban, forradalomban védte az élethez, a szabadsághoz való jogát. Dózsa, Zrínyi, Rákóczi, Kossuth harca egy-egy ragyogó fejezete történelmünknek. Méltán sorakozik ezek mellé 1945. tavasza, április 4., a Szovjet Hadsereg győzelme. Pártunk vezetésével kibontottuk a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front zászlaját, befejeztük azt a munkát, amelyet Rákóczi, Kossuth megkezdett.

A nemzeti újjászületés a mi pártunk, a Magyar Dolgozók Pártja kimagasló érdeme. Azé a párté, amely 30 esztendő hős múltjából egy negyedszázadot bátor és áldozatos harcban küzdött végig a kizsákmányoló, reakciós rendszer ellen, a munkásosztály, a nép felszabadításáért. E harc és győzelem nyomán büszkén mondhatjuk: élni tudtunk a szabadsággal, a Szovjetunió adta történelmi lehetőséggel. Szilárdan áll, erősödik, fejlődik, a felemelkedés útján halad, új és új eredményekkel, győzelmekkel írja, formálja hazánk új történelmét a dolgozó nép.

Hazánk 10 esztendő s fejlődésében nagy szerepet játszottak a nemzetközi erőviszonyok. Egy évtizeddel ezelőtt a Szovjetunió volt az egyedüli szocialista ország. De a II. világháborúban aratott történelmi győzelem nyomán a szocializmust építő népi demokratikus államok egész sora keletkezett. Nehéz, hősi harcokban felszabadult a hatalmas kínai nép és rátért a szocializmus építésének útjára. Hasonló irányban fejlődik a koreai, a vietnami nép jelentékeny része. Ma már 900 millió ember, a világ lakosságának nagy része él szocializmust építő országokban. Ez a tény mutatja, hogy milyen irányban fejlődik napjainkban a történelem.

A Szovjetunió és népi demokratikus államok kölcsönösen segítik egymást, baráti szövetség köt bennünket egymással össze. E barátság, együvértartozás szabadságunk és függetlenségünk nagy záloga. Történelmi igazság, hogy a magyar nép mindig akkor írta évszázados történelmének legfényesebb, legdicsőbb lapjait, amikor a szabadság, a haladás zászlaja alatt küzdött. De harcát legtöbbször elszigetelve, igaz barát, erős, biztos szövetséges nélkül vívta. S ezért e küzdelmek legtöbbje elbukott. Ma gyökerében más a helyzet. A magyar nemzet újra elfoglalta jogos helyét a szabad népek családjában, s a 900 milliós béketábor hű és szilárd tagjaként emelt fővel, bizakodóan építheti szebb, boldogabb jövőjét. Népünk létérdeke, hogy a nagy szabadságharcok haladó hagyományaihoz méltóan minden erőnkkel hozzájáruljunk a béke, a szocializmus tábora egységének és erejének további gyarapításához. Mióta hazánkban a dolgozó nép az ország gazdája, minden békeszerető néppel együttműködve keresi a közös felemelkedést.

Tíz év minden eredménye a Magyar Dolgozók Pártjának politikáját igazolja. E politika biztosítéka népünk győzelmes előrehaladásának. Pártunk határozatai megjelölik a további fejlődés irányát. A Központi Vezetőség legutóbbi márciusi határozata nagy jelentőségű a párt marxista-leninista irányelveinek érvényesítése szempontjából. Ennek alapján feladatunk és programunk a szocialista iparosítás, ezen belül elsősorban a nehézipar további fejlesztése, a mezőgazdasági termelés emelése és szocialista átalakítása.

Az ünnep után annak a nagy tanulságnak a jegyében kell folytatnunk a munkát, hogy a jólétért, békénkért, hazánk függetlenségének biztosításáért keményen meg kell dolgoznunk. A nagy célok megkövetelik, hogy a termelésben mindenütt előtérbe kerüljön a termelékenység emelése, az önköltség csökkentése, a minőség megjavítása, a takarékoság, a termelési tervek pontos teljesítése és túlteljesítése. Fontos tennivaló a meglazult munka- és állampolgári fegyelem megerősítése. A felszabadulási munkaversenyben sikereket értünk el, ezt most tovább kell folytatnunk.

A mezőgazdaságban minden erőt a tavaszi munka meggyorsítására kell fordítanunk. Az időjárás kedvező, a munka sürgős. Régi igazság: „Ki mint vet, úgy arat“. Az új kenyér biztosítása a dolgozó parasztság szorgalmától, a falun dolgozó emberektől függ. Mutassanak példát elsősorban a gépállomások, állami gazdaságok és termelőszövetkezetek! Dolgozzon mindenki úgy, hogy a II. szabad évtized első aratása bő és gazdag legyen!

Az értelmiségi dolgozók előtt a II. évtized küszöbén új, még szélesebb, még nagyobb távlatok vannak. Gyümölcsöztessék tudásukat és tehetségüket a haza javárára, hogy még nagyobb bőségben lássuk el a dolgozó népet az élet javaival! Országos, közös nagy feladat ez, melyet csak úgy hajthatunk végre, ha mindenki megteszi a maga egyéni kötelességét. S legfőként azon munkálkodjunk, hogy minden módon, szüntelenül erősítsük népünk egységét, a párt, a kormány és a nép megbonthatatlan egységét, mely a mi nagy ügyünk győzelmének legfőbb biztosítéka!

Dávid Ferenc

József Attila nyomában Öcsödön

„Apám — néhai József Aron — háromesztendős koromban kivándorolt, engem pedig az Országos Gyermekvédelmi Liga Öcsödre adott nevelőszülőkhöz. Itt éltem hétéves koromig, már ekkor dolgoztam, mint általában a falusi szegénygyerekek — disznópásztoroktam.”

(József Attila: Curriculum vitae. 1937.)

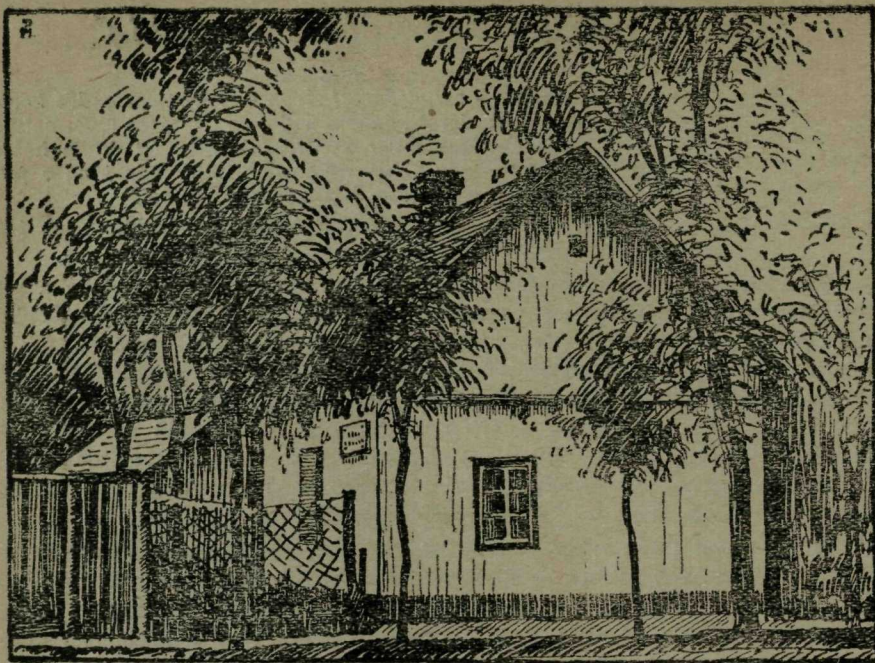
Öcsöd, Arany János-utca 5. Kis fehérre meszelt ház. Vakusi ablaka a rétre és a mögötte húzódo szántóföldekre bámul. Mert az Arany János-utca tulajdonképpen nem is utca, hanem sor a község keleti szélén. A régi léckerítésen át szűk udvarra látni. Az ajtótól balra, közvetlenül a kerítés mellett félig beomlott kút, talán nem is használják. A pitvaron át földes szobába jutunk. Berendezése egyszerű: a bútorok nem tiz- és húszévesek. A falon nagyméretű olajnyomat az aradi tizenhárom vértanú-tábornok képével; az előtérben Damjanich délceg alakja lóháton. A ház végéhez ragasztva nagyobbfajta ólnak beillő istálló. Valamikor — állítólag — három ló is állott benne.

A ház ilyenformán semmiben sem különbözik ezer és ezer más falusi házikótól, egy idő óta mégis többen és többen térnek be udvarára, sőt 1955. április 10. óta bizonyosan minden arramenő megáll legalább egy pillanatra a kerítés mellett: elolvassa az emléktábla felírását, mely azt hirdeti, hogy ebben a házikóban töltötte keserves gyermekségének négy szomorú évét **József Attila**, a magyar proletáriátus mindmáig legnagyobb költője. (Eltévedne a látogató. ha ezt az öcsödi házat a József Attila-utcában keresné. Az a község másik felén van, — és talán soha sem látta a gyermek József Attilát...)

Keressük, kutatjuk azokat az emlékeket, melyeket még fel lehetne találni. Minden apróság érdekes. minden kis részlet fontos. Még élnek a kortársak, még nem késő. A nagy remények azonban hamarosan lelohadnak: alig-alig él itt a költő emléke, pedig Öcsödnek van engesztelnivalója... Talán éppen ezért olyan ellentmondóak a kortársak, a régi ismerősök visszaemlékezései. Engesztelés helyett szépiíteni, kendőzni próbálják azt, amit nem lehet szépiíteni.

A faluszéli kis házban Gombai Ferenc lakott családjával. Nem tartozott a módosabb gazdák közé; hat holdat bérelt, és azt művelte. A gyerekek egymásután elkerültek a háztól; 1906-ban férjhez ment a lány is. Egyedül maradt a két szülő, és ekkor ötlött fel a gondolat, hogy menhelyi gyereket kellene vállalni. Így került Öcsödre József Attila és Etus nővére, bár Gajdosné, az egykori Gombai-lány ma is erősen állítja, hogy a házhoz került leány nem Attila testvére volt. Mint ahogyan makacsul hangoztatja, — József Jolánnal szemben — hogy a Mama soha sem látogatta meg a gyerekeket, végülis Jolán vitte el őket, sőt úgy emlékezik, hogy Attila 12 éves koráig ette nevelőszülei kenyerét.

Emlékeznek az egykori Gombai-házban a kis menhelyi gyerekekre. Hogyne emlékeznek! Persze arra emlékeznek, hogy az istállóban nem is lehetett anyyi hely, melyen akár gyermeknek való hálóhelyet lehetett volna berendezni. Ellenben megmutatták a szoba földes padozatába építve, az ágy alatt azt a két lécet, melyen egy fiókszerűséget lehetett ki-behúogatni. Ebben a „fiókban” vetettek volna puha, meleg ágyat a kis József Attilának. Arra is emlékeznek, hogy a költő 21 éves korában levelet írt nevelőszüleinek, mely Gajdosné fogalmazásában körülbelül így hangzott: „Kedves nevelőszüeim! Nagyon köszönöm, hogy annak idején annyit hajtottak a tanulásra, mert — íme — író lettem, csak az a baj, hogy nem veszik át a verseimet.” A levelet sokszor megsírátták, csak éppen nem őrizték

Öcsöd, Arany János-utca 5.

meg, és most sehol nem találják. Emlékeznek, de ez az emlékezés már nem jutott el odáig, hogy legalább egy fényképet őriznének a költőről. Hogy a gazda kegyetlenül meg-megverte a kis árvát, — ez bizony rágalom, mert az öreg Gombai nagyon jólelkű ember volt . . .

Maga József Attila megírta, életrajzírói is megemlítik, hogy öcsödi évei alatt a falusi szegénygyermek életét élte. Néhányan emlékeznek még a községben rá, hogy játszottak együtt a réten, vagy a „ligetben”, hogy őrizték együtt a disznót. Ennél több azonban nem igen került elő. Felkerestük néhány ma is ott élő volt osztálytársát, — vannak még vagy 15-en — akikkel az elemi iskola I. osztályába járt, de ki emlékezne vissza 44 év távlatából a 3237. számú menhelyi gyerekekre, aki semmiben sem különbözött még akkor a váncsodi iskolába — az iskolai anyakönyv tanúsága szerint — szép számmal járó lelenctársaitól.

Páczai Mihály tanító úr nem él már, de az anyakönyv megvan, és nem egy érdekes adalékkal szolgál. Az első sor rögtön meghökkenti az olvasót. Különös játéka a véletlennek, — önkénytelenül a „nomen est omen” jut eszünkbe — hogy ez az első sor csupán ezen az egy oldalon, nyomdai hiba miatt, így hangzik: „A tanító(!) neve: József Attila”. A nyomdász nem tudhatta, hogy csak egyetlen hibát követett el: kissé korán adta ezt a megtisztelő címet József Attilának . . .

A mulasztás rovatai üresek ugyan, de az érdemjegyek évközi alakulása mégis arra utal, hogy József Jolánnak van igaza, mikor azt írja, Attilát alig-alig engedték el az iskolába. Nyilván ezt bizonyítja a szorgalom karácsonyi 1-es jegyek romlása, valamint az, hogy Attila számtanból nem mutatott fel valami jó eredményt. A „folyékony olvasás”-ból azonban — a bizonyítvány szerint is — nem tarthatott a rossz tanulók közé. Ebben nagy része van az emlékezetes kalendáriumnak, melyet Attila még Budapestre visszatérve is betéve tudott. A Gombai-család emlékezete szerint a kalendáriumból analfabéta nevelőszüleinek kellett felolvasnia. A könyv bő részleteket tartalmazott két Verne-regényből, a Sándor Mátyásból és a Strogoff Mihályból. Ezek voltak hát a költő első olvasmányai . . .

Az elemi iskola I. osztályának elvégzése után, 1912-ben a Mama a két gyereket hazavitte Budapestre. Legjobb tudomásunk szerint József Attila azóta nem is járt Öcsödön, de az ott szerzett élmények nyilván kitörölhetetlen nyomot hagytak

lelkében. Idézik ugyan egy-két versét, egy-két sorát, de soha nem tudjuk kideríteni, hány keserű szó, hány elkeseredett mondat született — öntudatlanul is — az öcsödi évek hatására, az öcsödi emlékek eredményeképpen.

A költő születésének 50. évfordulója felébresztette a községet: április 10-én minden épkezláb ember ott tolongott a két emléktábla leleplezésekor, a József Attiláról elnevezett kultúrotthon kicsinek bizonyult annak az irodalmi estnek megrendezésére, mellyel Öcsöd a költő emlékének áldozott. Ma már számtalan jel mutatja, hogy a község „felfedezi” az egykori menhelyi gyereket: összejöttek a volt osztálytársak, a község könyvtárosa nagyobb mennyiségű József Attila-kötetet kér, mert mindenki verseit akarja olvasni.

Öcsöd ma már büszke rá, hogy abban a földszintes, kis iskolában ismerte meg a betűt a magyar nép egyik legnagyobb költője. Itt vetette papírra az első szavakat, az első mondatokat. Rövid életében fegyvert kovácsolt belőlük; fegyvert az elnyomottak védelmére, az elnyomók ellen.

Kisfaludi Sándor

JÓZSEF ATTILA:

A szolnoki hídon

Az érc-oroszlán üstökét csóválva
riadtan reng a halál-színpadon.
A Halál lesi, tárt karokkal várja,
hogy Úr legyen a sápadt arcokon.

Tenyérnyi hely s a vigyorgó, kapzsi Vég
orcájába sápad belé arcod.
Alattad a Rém, felül büntető Ég
— gyáva Ember! — Neked üzen harcot.

A Hold is kacag a nagy gyávaságon
és a Tisza lassan bugyborékol.
S csak ott tör ki a szó a néma ajkon,
hol már biztos-távol vagy a hídtól.

(1920)

A költő tizenöt éves korában írta ezt a verset. Egyetlen költeménye, mely — tudomásunk szerint — Szolnokhoz kapcsolódik.

SZOLNOK MEGYE FÁSÍTÁSI KÉRDÉSEI

I. A FÁSÍTÁS SZEREPE ÁLTALÁNOSÁGBAN

Szolnok megye a felszabadulás előtti 0.7 százalékos fásítottságával az ország legfátlanabb megyéje elnevezést „érdemelte ki.” Pedig a természeti adottságok, vagy akár a növénytenyésztési viszonyok itt sem mostohábbak, mint a Magyar Alföld többi, ha nem is kielégítő mértékű, de mégis nagyobb fásítottságú területein.

A fásítás szükségessége ma már nem vitatott. Mélyreható és kiterjedt vizsgálatok, kísérletek egész sora bizonyítja a fásítás előnyeit, mondhatjuk: nélkülözhetetlen voltát, — akár növénytermesztési, akár közszükségleti, akár pedig közegészségügyi és esztétikai vonatkozásaiban nézzük e kérdést. Tudjuk, hogyha a fásítás nem is változtathatja meg az éghajlatot, de döntő mértékben befolyásolhatja az éghajlati tényezők érvényesülését, ezen keresztül elsősorban az illető vidék vízgazdálkodási viszonyait.

A megfelelő összetételű fasorok, erdősávok megtörik a szél erejét, miáltal nő a levegő páratartalma, csökken a természetett növények párolgási vízszükséglete, csökken a talajpárolgás, de megszűnik a termőtalaj felszínének szél-okozta deflációs pusztulása is. A védett területeket a hó egyenletesen borítja, a hótorlaszok, — fűvások elmaradnak, az egyenletes hóborítottság megakadályozza a terület egyes részeinek mély átfagyását, így a tavaszi olvadékvíz nagyobb része jut helyben a talajba, kevesebb lesz a felszínen összefutó belvíz. A levegő nagyobb relatív páratartalma, a kiegyenlített hőmérsékleti viszonyok következtében a harmatképződés rendkívüli intenzív. Összegezőképpen elmondhatjuk, hogy a fásításokkal védett területek vízgazdálkodási viszonyai annyira megjavulnak, hogy mintegy természetes víztárolórendszerként foghatjuk azokat fel. A mezővédő fásítások fontosságára jellemző, hogy a Viljamsz-féle komplexumban, amelynek főcélja köztudomásúan a talaj termőerejének fokozása és magas szinten tartása, igen jelentős helyet foglalnak el.

Számszerű vizsgálatok bizonyítják, hogy az erdősávok védelme alatt — bár a közvetlenül szomszédos keskeny területsávon valamivel csökken a hozam, — a gabonafélék, kapás- és takarmánynövények 30—50 százalékos terméstöbbletet is hoznak.

A fa mint közszükségleti cikk ugyancsak nélkülözhetetlen. Világgazdasági jelentőségében a legfontosabb anyagok sorrendjében közvetlenül az élelmiszerek után a második helyen áll. Nyomasztó hiányát ma is érezzük, pedig a faszükséglet rohamosan emelkedik. Végül kultúrállamban a fásítás közegészségügyi szerepe, a kulturált ember szemében pedig esztétikai értéke is nagy súllyal esik a latba.

Az elmondottak általánosságban emelik ki az erdők, erdőpászták, fasorok nagy szerepét az ember életében. Mindezek fokozott mértékben jelentkeznek Szolnok megyében, amelynek mezőgazdasági területei nem nélkülözhetik a fásításnak terméseredményt növelő hatását, amelynek csak mezőgazdasági iparcikkszükséglete nagy mennyiségű faanyagot kíván, amelynek tikkasztó, forró szelű nyári napjaitól ember és állat egyaránt mérhetetlenül sokat szenved. Igen nagy szerepe van a fátlanságnak abban, hogy a statisztikai adatok tanúsága szerint a tüdővészben megbetegedettek és elhaltak arányszáma éppen az Alföldön a legnagyobb. Mindezek felismerése odavezetett, hogy a Szolnok megyei erdők kezelésére, a fásítások irányítására a földművelésügyi kormányzat 1950-ben önálló megyei erdőgazdaságot, majd 1952-ben erdőtelepítőállomást szervezett. E szervezeti változás nyomán ugrásszerűen emelkedtek a fásítás mennyiségi és minőségi jelzőszámai.

II. A MEGYE TÁJI ADOTTSÁGAI FÁSÍTÁSI SZEMSZÖGBŐL

Erdősítés, ill. az erdőn kívüli fásítás nézőpontjából a megye termőhelyei négy nagyobb csoportba foglalhatók, és pedig: 1.) a Jászság homokos vidéke, 2.) a Tisza hullámtere, 3.) a jó minőségű, mély termőrétegű mezőségi, réti agyag- és öntéstalajok, végül 4.) a szikes, a sekély termőrétegű (rejtett szikes altalajú) és egyéb talajhibás területek. Mivel a talaj fizikai szerkezete, kémiai összetétele, vízgazdálkodási tulajdonsága tekintetében e csoportok lényeges eltérést mutatnak a fatenyészet nézőpontjából, fásítási lehetőségeik és magának a fásításnak a céljai is jelentősen mások lehetnek.

1. A jászági homokvidék egy részében az ország legszárazabb területébe esik. (A csapadék évi átlaga 500 mm-en alul van.) A homok egyes helyeken még ma is mozgásban van, de a már megkötött részeken is sok helyütt jelentős mértékű homokverés veszélyezteti a mezőgazdasági termelést. A legjobb termőerejű fekete-barna homoktól a — leginkább a hátakon található — sülevényes, tápanyagszegény, rossz vízgazdálkodású homokig sok átmenet található, legtöbbször igen tarka változatosságban. A homokdombok közt húzódó mélyedések leginkább erősen sós, esetleg már szódás, könnyen mocsarasodó szikes területek. Ez utóbbiak fásításra számba nem jöhetnek, mert a nagy töménységű só, ill. szódaoldat a fákra mérgező hatású.

Ezen a vidéken a fásítás főcélja a mozgó homok végleges megkötése, a homokverés megakadályozása, továbbá a gyenge minőségű, mezőgazdasági művelésre gazdaságosan nem használható területek befásítása. Az előbbi esetben tehát az elsőrangú feladat a mezőgazdasági termelés megsegítése, a közegészségügyi viszonyok megjavítása (a levegő pormentesítése), az utóbbiban pedig a faanyagtermelés. Természetesen mindkét fajta hatás meglehetősen szoros kapcsolatban van egymással. Mindenekelőtt a homokdombháton kell zárt erdőket, erdősávokat létesíteni, miál-

Hároméves védőerdősáv az Öntözési és Talajjavítási Kutató Intézet kísérleti gazdaságában „keresztmetszet”-nézetben. Igen jól kivehető a sáv közepe felé egyre erősebb hófogó hatás, aminek következtében a hó az erdősávban bogárhátszerűen rakódott le.

Rajz a szerző eredeti felvétele alapján.

tal a mélyebben fekvő területek máris jelentős védelmet kapnak. Ezt a védelmet azzal fokozzuk, hogy célszerűen, átlagosan mintegy 375 m-ként az uralkodó szélirányra (ÉNY—DK) merőlegesen, illetve keresztirányban mintegy 750 m-ként elhelyezett fapasztákat, fasorokat állítunk a szél útjába. Ezzel a módszerrel a homokverés és a futóhomok mozgása gyakorlatilag teljesen megszüntethető, amint azt a múlt században végzett híres deliblái fásítások hatása mutatja. A szél erejének megtörése nemcsak a mezőgazdaság, de a gyümölcsstermesztés nézőpontjából is fontos, merthízen így nagyban csökken a gyümölcs hullás veszélye. A mikroklímatis viszonyok megjavítása érdekesen célszerű az esetleg jobbminőségű, de beékeltségük-nél, kis területük-nél vagy egyéb okoknál fogva nagyüzemi mezőgazdasági művelésre alkalmatlan területeket is beerdősíteni.

A jászsági homokok, a fák igényeit figyelembevéve, általában jobb feltételeket nyújtanak, mint a szélsőségesen rossz Duna-Tisza közti homokok. Célszerűség és gyakorlati alkalmazhatóság tekintetében főfajuk az akác. A lakosság legkedveltebb fája, mert könnyen megtelepíthető, gyorsan nő, fája a házi szükséglet igényeit mind szerszámfa, mind pedig tűzifa tekintetében jól kielégíti. Az akác azonban a termőhellyel szemben az egyik legigényesebb fa: jó táperőben lévő, jól szelődött, jó vízgazdálkodású talajt kíván. Ahol ezek az előfeltételek csökkentett mértékben vagy egyáltalán nincsenek meg, ott az akác csak tengődik, kezdeti gyors fejlődése megáll, koronája alacsony, szétterülő, fája rideg, könnyen törő lesz, esetleg a fa ki is pusztul. Ezt a képet láthatjuk a homokdombok tetején legtöbbször, ahonnan a szélnek talajt pusztító munkája elhordta a tápanyag- és vízgazdálkodásban annyira fontos szerepet játszó humuszt, és ahol az altalajvíz is legtöbbször csak nehezen elérhető mélységben van.

Az ilyen szélsőségebb minőségű területeken a védőerdők és nagyobb zárt erdők telepítésénél elsősorban a fekete és az erdei fenyő jöhet számításba. Ezek, különösen pedig a fekete fenyő, a termőhely mostohaságaival eléggé jól megbirkóznak. Bár a legtöbb esetben nem adnak elsőrendű méretű szálfát, de a szél- és talajvédelem szerepét jól betöltik, tühullásukkal humuszban gazdagítják a talajukat, és ami elsősorban fontos, egyáltalán megmaradnak. Általánosságban a fekete fenyő a silányabb, szárazabb részekre, az erdei fenyő ellenben már a valamivel jobb, üdőbb foltokra való. A homokverés a fiatal fenyőtelepítésekben is sok kárt okoz, ezért helyes eljárás, ha a fenyők közé akácot is telepítünk azzal a céllal, hogy az első években mégiscsak gyorsabban növekedő akác népi talaj- és szélvédelmet nyújtson. Ugy szintén jó eredményt ad a nem túl szélsőséges termőhelyeken a **fehérnyár** telepítése is.

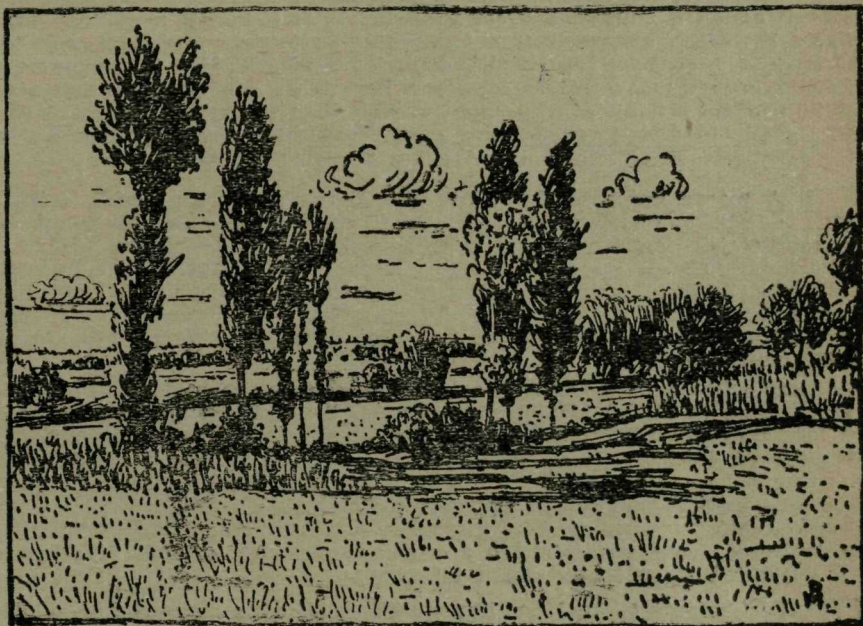
A jobb, sötétebb színű talajok térszínileg mindig mélyebben fekszenek. Ezek nem már igényes fajafajokat is meg lehet telepíteni. Ilyen a **kocsányos tölgy**, a **fehér**, a **szürke**, a **kanadai** és az **óriás (robuzta) nyár**. A mélyebb területeken az akác telepítésének sok esetben a magasabb talajvízszint szab határt, ez a körülmény viszont még nagyon jól kielégítheti az ugyancsak gyorsan növe nyárfélék igényeit. A nyárak ipari felhasználásra elsőrendű faanyagot nyújtanak, viszont tüzelőértékük csekélyebb, miéртis az egyéni fásításoknál kevésbé szívesen alkalmazták az utóbbi időkig. Gyors növekedésük, nagy ipari hasznuk miatt az akác mellett az erdőnkívüli fásításoknál (fasorok, tanyafásítások) a nyáraknak kell vezető szerepet juttatni. Viszont a jászsági homoktájr ma annyira jellemző **jegenyenyár** telepítése e fajafaj csekély gazdasági értéke miatt nem indokolt. A kocsányos tölgy lassúbb növekedése miatt elsősorban a jobb talajokon végrehajtott erdőszertü telepítések fája, amely kiváló műszaki tulajdonságainál fogva nem nélkülözhető fajafaj. Biológiai és egyéb erdőművelési követelmények miatt a felsorolt fajafajokat az erdők és erdőszertü (fapasz-ták) létesítésénél nem magukban, hanem különféle kísérő fajafajokkal együtt telepítik, ezek azonban már nem annyira jellegzetes fajafajai a tájnak.

2. **A Tisza hullámtere** a fásítás számára egészen különleges lehetőségeket nyújt. Itt a nedvességi viszonyok a legtöbbször optimálisak, a Tisza kiöntései a feltalajt évről-évre bőven trágyázzák hordalékukkal. A részletesebb talajvizsgálatok azonban azt mutatták, hogy igen sok a talajhiba: túlságosan magas kötöttség, a levegőtlenesség folytán képződött mérgezőanyagok, szikesség stb. Ugyancsak befolyásolja a telepítés lehetőségét a térszíni elhelyezkedés. Általában legjobb termőhelyet jelentenek a magasabb fekvésű közvetlen parti sávok, míg az egészen mély fekvésű tereprészletek rendszerint lefolyástalan vagy lassú lefolyású ún. pangó vizű zárványok. Ez utóbbiak a magasabb talajvízállás, a talaj szellőzetlensége következtében rendszerint sekély termőrétegűek. Igen jó termőhelyek a feltöltődött régebbi, általában a folyamszabályozáskor üzemben kívül helyezett mederrészek.

Növénytermesztési nézőpontból a Tisza gyakran és szeszélyesen ismétlődő áradásai a mezőgazdasági termelést a legtöbb helyen bizonytalanná teszik. Az árvíz károsításai legkevésbé a már megtelepült erdőt veszélyeztetik. A mezőgazdasági termelés bizonytalansága, valamint a hullámtéri termőhelyek gyors fatömegtermelő képessége a hullámterek fásítására irányította a figyelmet. Az 1951–52-ben megjelent helyszínelések adatai szerint mintegy 16 ezer k. h. tiszai hullámtéren létesíthető nagy hozadékú erdő a Tisza Szolnok megyei szakaszán. Ez — figyelembevéve a termőhelyi különbözőségeket — évente átlagosan mintegy 80–100 ezer m³ faanyag megtermelését teszi lehetővé. Mivel a hullámterek elsődleges feladata az árvizek levezetése, az erdősitések elrendezésénél is az árvízvédelem kívánalmat a mérvadó.

Ezért az árvíz és a jégár akadálytalan levonulása érdekében a medertől, ill. a medrétől kilépő víz sodorvonalától két oldalt bizonyos szélességű területet nem lehet befásítani. Ezenkívül a hullámtér gyors feliszapolódásának elkerülése érdekében pl. nem lehet az erdőben alacsony cserjeszintet telepíteni. Mivel azonban az árvizek hordaléklerakódásának trágyázó hatása miatt a talajvédelem nem játszik szerepet, a talajvédő cserjeszint elhagyása nem jelent hátrányt.

A hullámtér fatömegtermelését azonban nemcsak új erdők telepítésével lehet fokozni, hanem jelentős szerep jut a nagy kiterjedésű, rossz minőségű, kevés hozamú ún. rontott erdők — túlnyomó részükben botló fűzesek — átalakításának nagy termőképességű faállományokká. Ilyen botló fűzesek éppen a Szolnok megyei szakaszon vannak legnagyobb kiterjedésben. Az erdőgazdasági termelés fejlesztéséről szóló 1954. évi minisztertanácsi határozat kötelezően előírja a rontott erdőknek korszerűvé alakítását és a mezőgazdasági termelésre nem alkalmas hullámterek fásítását. Az ennek alapján kiadott, ide vonatkozó végrehajtási utasítás pedig akként rendelkezik, hogy a rontott fűzesek átalakítását 1960. végéig be is kell fejezni.

Jellegzetes jázsági homoki kép. Agyonnyesett, kevésbé értékes jegenyenyárrakkal. (Jászfelsőszentgyörgy)

Rajz a szerző eredeti felvétele alapján

A bőséges tápanyag és a kedvező vízellátási viszonyok figyelembevételével elsősorban a gyorsan növekvő, nagy hozadékú nyárfák telepítésén van a hangsúly. Telepítési lehetőségüket azonban a talaj szerkezeti viszonyai erősen lecsökkentik. A nyárfák, különösen pedig az ún. nemes nyárfák (kanadai, óriás) a talaj nagyobb mérvű kötöttségét, szellőzetlenségét nem bírják el, kezdeti gyors növekedésük hamarosan megáll, majd pusztulásnak indulnak. Az utóbbi évek lázas kutató munkája sokban tisztázta a nyárfák termőhelyi igényeit. Kiderült, hogy a nemesnyárfák főfafajként csak a legjobb szerkezetű, táperezű, és vízellátottságú területekre telepíthetők, a fehér- és a szürkenyárfák viszont már kevésbé igényesek. A huzamosabb vízelöntést, a poshadó, pangó vizet nem tűrik. Viszont a valamivel kötöttebb talajokon is 10—15 évig kielégítő lehet a fejlődésük. Ezért előnyösen telepíthetők ilyen helyeken más fafajok közé azzal a céllal, hogy 10—15 éves korukban, amikor már nagy méretű és mennyiségű ipari fát szolgáltatnak, ún. előhasználatként eltávolítják őket.

A Tisza kötöttebb, nem túlságosan sekély termőrétegű hullámtéri talajainak fő fafaja a **kocsányos tölgy**. A jó tápanyag- és vízellátottság következtében a hullám-

téren a tölgy is lényegesen gyorsabban nő és nagyobb fatömeget produkál, mint szárazabb viszonyok között. A kezdetben lassabban növekvő tölgy különösen alkalmas arra, hogy közéje előhasználati céllal nyárákat telepítsenek. A mélyebb fekvésű, huzamosabban elárasztott területeken már jóformán csak a **fehérfűz** jöhet számításba, amely az előtést legjobban tűri. Megjegyzendő, hogy az általános közfelfogással ellentétben, az okszerűen kezelt fehérfűzállományok is nagytömegű, kiválóan felhasználható ipari fát szolgáltatnak. Mivel a korszerű biológiai elveknek megfelelően lehetőleg egyetlen fajfajt sem telepítünk erdőalakban önmagában, a felsorolt főfafajok mellett az ún. elegyítő fajok nagy változatosságban szerepelnek.

A felsorolt fajok, ill. az általuk alkotott faállománytípusok alkalmazására megfelelő területek a Szolnok megyei Tisza-szakaszon végig előfordulnak, mégis a nyárák telepítésére alkalmas területek zömükben inkább a Szolnok feletti szakaszon találhatók, míg a Szolnok alatti szakaszon naggyobb részét a tölgy telelíthető, a fehérfűz pedig a mindenütt kisebb foltonként beékelődő zárványokra telepítendő.

Különleges szerepet töltenek be az árvédelmi **fűzesek**. Ezeket bizonyos magasságban visszavágvá, dús „fej” képzésére ösztönzik, amelynek az a rendeltetése, hogy az árvíz esetén a hullámzás erejét lefékezze. Vitatott kérdés még, hogy vajon nem lenne-e helyesebb ezek helyett a töltések előterét végig befásítani, amikor is a sokkal értékesebb erdő fái sűrűbb állásuknál fogva megtörnék a hullámok erejét. Megjegyzendő, hogy a megye másik folyója, a Zagyva kis víz- és tápanyaghozama, valamint környékének talajviszonyai miatt számbavehető lehetőséget nem nyújt a fásításra. Úgyszintén nem érvényesülnek a fent felsorolt kedvező hatások a Tisza hullámterének hatásabb részein található szikes területeken sem.

3. A megye egész területén nagyobb, összefüggő vagy kisebb, szétszórót darabokban előforduló jó minőségű, mély termőrétegű **mezőségi, réti agyag- és öntéstalajok** legtöbbször nem jelentenek különleges fásítási problémát. A fajajmegválasztást elsősorban a kötöttségű viszonyok és a térszíni elhelyezkedés határozzák meg. A Tisza jobbparti területein nem hagyható figyelmen kívül, hogy ez az ország legszárazabb vidéke. Itt az évi csapadék — mint arról már szó volt — 500 mm alatt marad, és így nagyjából az erdő és sztyep klimatológiai határán (nálunk 460 mm) mozog.

Az erdőtelepítés főfaja ezeken a területeken a **kocsányos tölgy**. Ez az időszakos szárazságot, az altalaj legtöbbször kötöttebb voltát éppen úgy állja, mint az esetleges időszakos belvízöntést (ha ez nem melegszik reá). A magánjellegű fásításnál a jómínőségű löszhatákon az **akác** szerepe kiugró, míg ha a vízgazdálkodási viszonyok megfelelőek, a **nyárféléknek** is komoly szerep jut. Ilyen területek elsősorban a Tiszaföldvár-Törökszentmiklós-Fegyvernek-Kenderes-Tiszafüred vonalon, valamint Szolnok-Újszász-Jászberény között található. Egyéb erdőnkívüli fásításoknál (pl. mezővédő erdősávok), természetesen a célnak megfelelően, az akác és a nyárák mellett a tölgynek nagyon fontos szerep jut.

4. Fásíthatóság tekintetében legnagyobb problémát a megyében nagy kiterjedésben található szikesek jelentik. Ezek a megye legfátlanabb vidékei, de éppen az itteni nehéz körülmények tennék leginkább szükségessé a mezőgazdasági termelés számára a védelmet. Hosszú ideig uralkodott az a téves felfogás, hogy a mezőgazdaságilag hasznosíthatatlan szikeseket be lehet és be kell fásítani. Ez a legtöbb esetben nem helytálló nézet sok sikertelen erdősítési kísérlettel fizettette meg az árat. Az utóbbi 30 évben elsősorban a püspökladányi szikfásító kísérleti telepen végzett kutatások, kísérletek bebizonyították, hogy mezőgazdasági műveléssel a legtöbb esetben még hasznosítható a szikes akkor, amikor azon a fásítás már sikerre nem vezet, az egészen rossz szikes területen pedig legfeljebb csak legelő vagy öntözéses gazdálkodás folytatható.

A szikes termőképessége attól függ, hogy a növényzet számára milyen vastag termőréteg áll rendelkezésre a veszélyes mértékben sós vagy szódás réteg fölött. Természetesen a mélyebb gyökérzetű fás növényeknek mélyebb termőrétegre van szükségük, mint pl. a sekélyebb gyökérzetű búzának.

A szikfásítás sikere elsősorban a talaj nátriumsó- és szódatartalmától, ezenfelül pedig a vízellátottsági, vízgazdálkodási viszonyoktól függ. A magas sótartalom rendkívül lerontja a talaj fizikai szerkezetét és vízgazdálkodási tulajdonságait, a szóda pedig a legtöbb fás növényre mérgező hatású. Megjegyzendő, hogy fásítási tekintetben az erősen kötött réti agygtalajok vízgazdálkodási viszonyai, fizikai tulajdonságai is erősen hasonlítanak a szikesekéhez, ezért a jobb szikesek és réti

agyagtalajok nagyjából azonos problémákat jelentenek. A kedvező felületi vízellátottság igen sokat könnyít a fásítás helyzetén. és pl. a mélyebb fekvésekben, ahol a magasabb legelők tavaszi olvadékvize keresztülfolyik, de azokra rá nem melegszik, igen jó növekedésű tölgyeseket lehet létesíteni. Jól megfigyelhető ez pl. a Karcag határában elterülő apavári erdősítésekben.

A kutatások eredményei alapján a 'Sigmond-féle I. o. szikre bármilyen fajfa ültethető, ha fejlődésének az egyéb adottságok megfelelnek. Ez arra mutat, hogy az enyhébb mértékű szikesség kevésbé befolyásolja a fa fejlődését, mint pl. a kötöttség. Mivel azonban a Szolnok megyei szikések csaknem kizárólag kötött talajon találhatók, főfafajuk a **kocsányos tölgy**. Ez viszonylag nagyobb, a 'Sigmond-féle II. o. szikességnek megfelelő sótartalmat is eltűr. Fejlődése a szikesség fokozódásával természetesen roszabbodik. A szikes termőhelyen ez az egyébként lassan növekvő fajfa az első évtizedekben, kb. 30—40 éves koráig viszonylag igen gyorsan nő, majd növekedése lelassul, és a roszabb szikeseken rendszerint kb. 40, a jobbakon pedig kb. 60 éves korában befejezi életműködését. Ez a kezdeti gyorsabb növekedés és az aránylag korai fiziológiai öregedés egyébként valamennyi, a szikesen növekvő fajfajnak többé-kevésbé tulajdonsága.

Csekély értékű, ún. botoló fűzállomány az abádszalóki Tisza-hullámtérben.

Rajz a szerző eredeti felvétele alapján.

A szikesség mértékének fokozódásával a tölgy egyre alacsonyabb, majd bokros növesüvé válik. Ekkor átveszi szerepét a gyengébb szikések legfontosabb fája, az **ezüstfa** (= olajfűz, olajfa, *Elaeagnus angustifolia*). Ez nagyobb szikességet eltűr, gyökerei eléggé tömény szikfokot áttörnek, és így elérik a fennmaradásukat biztosító talajnedvességet. Bár növekedése, alakja nem elsőrendű, viszont talaját árnyékolja, javítja és feltehetően utat nyit később igényesebb fajfa megtelepítésének is. Végül nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a szikes területen sok esetben arról van szó, hogy ott egyáltalán valami fa megragadjon. Az ezüstfa egyébként kiválóan alkalmas legelőfásítások szegélyezésére is, mivel sűrű, tuskés szövedékén a legelő állat áthaladni nem tud. Fatömegtermelése, bár az jóformán teljesen tűzifa, legálábbis ezeken a faszegény vidékeken számottevő.

A szikfásítás gyakorlatában ismeretes még a **tamariska** (*Tamarix terandra*, Tam. odessana). Kétségtelen, hogy szívós gyökereivel nagy mélységekig lehatol, nagyobb szikességet is elvisel, gazdasági haszna azonban alig van, korántsem arányos

a befektetéssel. Fatömeget alig ad, gyér lombozata a talaját nem javítja, sőt felmerült az a gyanú is, hogy nagy sótartalmú levelei a feltalajra hullva, azt is elszikesítik. Az egyéb fafajok szintén alárendeltebb jelentőségűek.

A gyengébb, nagyobb kiterjedésben csak ezüsfával ültethető szikesek kezelése nem képez erdőgazdasági üzemi feladatot. A mező- és legelővédő fásítások során azonban elkerülhetetlenül találkozunk velük, különösen a Nagykunság szikes tájain. Ezek a fásítás legcélravezetőbb módja az, hogy felkeressük a kisebb foltokban előforduló jobb részeket, és ezeket ültetjük be. Ugyancsak sikerrel betelepíthetők a szikes legelőket keresztül-kasul szelő horhosok, érszerű vonulatok, amelyek a tavaszi belvizek miatt mezőgazdasági művelésre amugyis többnyire alkalmatlanok. Végeredményben tehát a szikes vidékeken nem összefüggő erdők, erdősávok, hanem facsoportok, erdőfoltok, összefüggés nélküli, szabálytalan sávok alakulnak ki. Ezzel a módszerrel a megye valamennyi szikes vidékén jelentős kiterjedésű fásítás valósítható meg.

Valamennyi tájon, de különösen a szikeseken a fásítás sikerének előfeltétele a jó talajelőkészítés és az ültetvények gondos ápolása. Ezek nélkül csaknem minden esetben teljesen kilátástalan a siker.

III. A FÁSÍTÁSI HELYZET FEJLŐDÉSE

Említettem már, hogy a felszabaduláskor Szolnok megye fásítottsága 0,7 százalék volt. Ez azt jelenti, hogy a megye területén szétszórtan kereken 7 és félezer kat. holdat kitevő erdő, fasor, facsoport volt. Nagyobb összefüggő, zárt erdő a Tisza hullámterének kivételével a megyében nem volt; csupán kisebb, 50—100 k. h.-nyi vagy még ennél is kisebb erdőfoltok. zömükben pedig fasorok tették ki a fenti területet. A hullámtéri nagyobb, összefüggő erdővonulat jórésze kis értékű rontott fűzes. A Tisza közvetlen vonalától eltekintve, a megye legjobban fásított része a jászsági homokvidék. Ennek oka nemcsak abban keresendő, hogy itt a fa könnyen „megragad“ (hiszen a löszhát legalább ilyen jó termőhelyül szolgált volna), hanem főleg abban, hogy a mozgó homok rákényszerítette a lakosságot annak fásítással való megkötésére. Érdekesség, hogy a megye legnagyobb összefüggő, bár hosszan elnyúló erdőterülete, az összességében mintegy 300 k. h.-at kitevő jászberényi Öregerdő kisebb magángazdálkodók birtokán létesült. Aránylag jobban fásított volt még — megszakításokkal — a szolnoki löszhátnak már említett Tiszaföldvár—Törökszentmiklós—Tiszafüred vonala. Nagyon gyéren fásított az Alsó-Jászság. Ennek részben a mostohább talaj- és csapadékviszonyok az okai, részben az, hogy az ezekkel járó gyakori sikertelenség elvette a kedvét a fásítástól. Természetszerűleg legfátlanabbak a megye szikes területei, ezek közül is a legfeltűnőbbben a Nagykunság.

A fejlődés a 3 éves terv időszakában indult meg, döntő mértékben azonban az 5 éves terv során bontakozott ki. Ennek bizonyítéka, hogy míg a 3 éves terv során csupán 600 k. h.-on végeztek erdősítést, és ezt is csak államerdészeti területen, addig az 5 éves terv keretében kereken 13.300 kat. holdat ültettek be. Az ugrásszerű emelkedésben nem kis része van annak, hogy a mezőgazdaság nagyüzemesítésével megnyílt az út a természetátalakító munka, a mezővédő fásítások kivitelezése felé. Ezt mutatja a fásítások megoszlása is: állami erdőgazdaság fásítása 48 százalék, termelőszövetkezeteké 11 százalék, egyéb (legeltetési bizottságok, egyéb közületek, magánosok) 41 százalék. Mindezen munkálatok eredményeképpen Szolnok megye fásítottsága 1954. végére kereken 21 és félezer kat. holddal 2 százalékra, tehát a felszabadulás előttinek háromszorosára emelkedett.

Ugyancsak jellemző képet nyújt, ha a fásítások táj szerinti megoszlását nézzük. Eszerint az összesből homokvidékre 4 százalék, a Tisza hullámterére 11 száza-

lék, szikésekre 35 százalék, az egyéb jellegűre pedig 50 százalék esik. E számok azt mutatják, hogy a fásítási munka legerőteljesebben a fátlanabb tájakra, majd a nagy fatömeghozadékú hullámterekre, és csak kisebb mértékben a már leginkább fás homokvidékekre terjedt ki. Viszont az a körülmény, hogy a hullámtéri fásítás eddig csupán másfélezer kat. holdnyit tesz ki, mutatja, hogy itt lehetőségeinknek még csak mintegy 10 százalékát használtuk ki.

Az ültetés mennyisége magában véve még megtévesztő lehet, ha nem nézzük a tényleges eredményt, amit az ún. megmaradási százalék fejez ki. Ezen a téren már korántsem olyan biztató a kép. Figyelembe véve a megye éghajlati és talajadottságait, a megállapított megmaradási norma 70 százalékos. Ezzel szemben az állami erdőgazdasági erdősítésekben 72 százalék, a termelőszövetkezetekben csak 32 százalék, az egyéb fásításokban 54 százaléka maradt meg az eredetileg elültetett csemetéknek. Ez azt jelenti, hogy újabb és újabb pótlások válnak szükségessé, amelyek lényegesen emelik az önköltséget, másfelől pedig később válik érezhetővé a fásítások várt kedvező hatása. Az alacsony megmaradásnak csaknem kizárólagos oka a fásítók gondatlansága, merthízen a hasonló minőségű termőhelyeken létesített államerdészeti fásítások megmaradása összehasonlíthatatlanul nagyobb.

A gondatlanság sok esetben már a facsemetek kezelésénél kezdődik. Így pl. Mesterszálláson és Tiszaugon előfordult, hogy a csemetekertből kapott csemetét a tanács kicsomagolatlanul egyszerűen kamrába, vagy istállóba tette be telelni. Természetesen az így kezelt csemete már a kiültetés előtt elpusztul. Hibaforrás nem egy esetben az is, hogy az államerdészeti csemetekert késvé szállítja a csemetét, és azt fagykár éri. A legsúlyosabb hiányosságok azonban az ápolás körül vannak. A fásítási munkától sikert csak akkor várhatunk, ha a fának megadjuk ugyanazt az ápolást, mint pl. a kukoricának, vagy bármelyik más kapásnak. Így pl. a puszta-bánrévi Törő Pál tsz nem is ápolta ültetéseit, emellett kiszántott mintegy 70 k. h. olyan erdősítést, amelyet pótlással még rendbe lehetett volna hozni. Ugyancsak évek óta jóformán látható eredmény nélkül fásítanak a kengyeli és a tiszabői legeltetési bizottságok. Végül szintén a nemtörődömség számlájára kell írni azt is, hogy sok helyen a gépállomási traktorosok a szántóföld szélén húzódó erdősávtelepítést használják forgónak. Természetesen az „eredmény“ nem is maradt el.

A hibák mellett azonban szép számmal sorolhatók az eredmények is. Igen szép erdősávjai vannak a mezőtúri Béke, Tánacsics, Bercsényi (ez utóbbinak 30 km-t meghaladó hosszúságban), a kétpói Szabadság tsz-nek. A legeltetési bizottságok közül Alattyán, Törökszentmiklós, Fegyvernek, Ócsöd, Jászkisér, Tiszasüly, Tiszakürt dicsekedhetnek szép eredményeikkel. Az ország egyik legszebb mezővédő fásítása az Öntözési és Talajjavítási Kutató Intézet kisújszállási kísérleti gazdaságában van, ahol a viljamszi komplexumot gyakorlati megvalósításában tanulmányozhatjuk.

Az államerdészeti szervek és újabban a vízügyi szervek is általánosságban kimagaslóan jó eredménnyel fásítanak. A legnagyobb kiterjedésű fásítás a megye legfátlanabb vidékén a karcag-apavári, kereken 1.000 k. hold. Nagyobb, az 5 éves terv során kialakított erdősítések találhatók Újszász, Túrkeve, Kengyel, Ócsöd, Kunszentmárton, Jászfelsőszentgyörgy, Jászberény, Jászkóhalma, Kunhegyes határában, míg a legjelentősebb hullámtéri fásítások Abádszalók, Tiszapüspöki, Szajol hullámterében létesültek, igen szép eredménnyel.

A fásítási munka alapja a csemeteellátás biztosítása. Régebben csupán Jász-
kiséren, Kunszentmártonban, Kisújszálláson és Karcagon voltak kisebb, teljesen kézierőre berendezett csemetekertek. Ma már e kertek területe megsokszorozódott, rajtuk kívül pedig sok kisebb-nagyobb új csemetekert létesült (pl. Újszász, Jászberény, Tiszaszöllős), amelyekben mostmár fontos szerep jut a különféle gépeknek is.

IV. A JÖVŐ FELADATAI

Az országfásítás általános terve szerint Szolnok megye fásitottságát kb. 20 év alatt mintegy 11 százalékra, vagyis a felszabadulás előttinek kerekén tizenhat-szorosára kell emelni. Ez több mint 100 ezer kat. hold erdőt, erdópásztát, facsoportot, fasort jelent. A következő öt éves tervben az erdőgazdaság kerekén ezer, a termelőszövetkezetek 2 és fél ezer, egyéb szervek és magánosok pedig mintegy hat és fél ezer kat. holdon végeznek fásítási tevékenységet. Újabb erdők telepítése elsősorban a Tisza hullámterében feladat. Ugyancsak fontos és sürgős teendő a meglévő, leg-több esetben rontott, kis hozamú erdőket (többnyire botoló fűzeseket) átalakítani korszerű összetételű, nagy termőképességű faállományokká. E munka során a megye adottságainál fogva elsősorban a gyorsan növő, rövid idő alatt nagy és érté-kes fatömeget produkáló fafajoknak jut a döntő szerep (a hullámterén a nyárfa, a homokokon az akác). Mindezek elsősorban az állami erdőgazdaság, kisebb részben a vízügyi szervek feladatai lesznek.

A jövőbeli fásítások túlnyomórésze mező- és legelővédő fásításból, továbbá fasorok telepítéséből és tanyafásításból adódik. Az utóbbi időben a lakosság fásítási kedve növekedőben van, mivel a minisztertanácsi és párthatározatok érdekeltté tet-ték a fásításban is. A termelőszövetkezetek fokozódó megszilárdulása ugyancsak növelni fogja az eredményességet. Igen fontos teendő azonban a kellő felvilágosító munka, amelynek a fásítás szerepének minél szélesebb körű ismertetésére, a fasze-retet elmélyítésére kell irányulnia. A nevelést már az iskolában kell kezdeni, mert különösen a belterületi fásítások legfőbb kártevője az öntudatlan gyermek. Ha a nevelő munka kiteljesedik, ha tudatosná válik, hogy bűnhődés nélkül nem lehet károsítani a nemzeti vagyont jelentő fásításokat, ha parasztságunknak vérévé válik a tudat, hogy fásítások nélkül terméseredményeit egy bizonyos határon túl nem fokozhatja, akkor megvalósul és megszilárdul minden haladó gondolkodású ember törekvése: a fásításokkal sűrűn behálózott, virágzó mezőgazdasággal rendelkező Szolnok megye!

Tóth Béla

NÉMETH GYULA AKADÉMIKUS TUDÓS-PÁLYÁJA

Társulatunknak és folyóiratunknak azon célkitűzése mellett, hogy a tudomány legújabb eredményeit a közönséggel megismertesse, s a tudományos munka iránti érdeklődést a legszélesebb körökben felkeltse és ébren tartsa, feladata az is, hogy székebb hazánk értékeit a dolgozó tömegekkel megismertesse, s a követésre méltó példákat odaállítsa az ifjúság elé. E feladat teljesítésében ismertetni kívánja Szolnok megye azon kimagasló egyéniségeinek életpályáját és munkásságát, akik a dolgozó nép köréből kiemelkedve, de azzal a szoros kapcsolatot mindenkor fenntartva, a tudományok, az irodalom és művészetek terén maradandó eredményeket értek el, s kitörölhetetlenül írták be nevüket a nemzet kultúrtörténetébe. Ezek között is különös figyelműnkre méltó **Németh Gyula** akadémikus, budapesti egyetemi tanár tudóspályafutása.

Németh Gyula 1890. november 2-án **Karcagon** született, egyszerű, szerény viszonyok között élő kisiparos családból. A család életviszonyait tekintve természetesen látszott, hogy, mint idősebb testvérei, ő, a harmadik fiú is, valahogyan ebbe a munkakörbe és életformába kapcsolódik bele. Azonban egészen másképpen történt. Minden ilyesféle elgondolást megghiúsított az iskolával és könyvekkel szemben kezdettől fogva tanúsított egészen határozott magatartása.

Irni és olvasni jól tudott, mielőtt még az iskola padjai közé került volna. S midőn odakerült, hamarosan nemcsak az elsők közé, hanem az elsők élére emelkedett, s ezt a helyét sem az elemi, sem a középiskolában nem tudta kétségessé tenni egyetlen osztálytársa sem. A könyvek hihetetlenül vonzótták. Ügyszólván attól kezdve, hogy olvasni megtanult, megkezdte a könyvek gyűjtését, persze még nem rendszeresen, előre elgondolt terv szerint, hanem egyelőre „ahogy jött.” És élete ettől kezdve könyvek közt telt. A könyvekből kivette mindazt, amit érdekesnek és értékesnek ítélt, s ha valamit akár így, akár az iskolában megtanult, többé nem felejtette el. Különösen a középiskolában hihetetlen mohósággal tette magáévá az ismereteket, s azok rendszerezésében már akkor utólérhetetlennek mutatkozott.

Igy történt, hogy midőn a karcagi gimnáziumban a IV. osztályt elvégezte,

a családban már senki sem gondolt arra, hogy otthagyná az iskolát, s ipari pályát választatna. Legkevésbé gondolt erre ő maga, és semmi sem döbbentette volna meg jobban tanulóársait és tanárait, mint az, ha az osztály elismerten legjobb tanulója kiválik a gimnázium munkaközösségéből. Tehát a hosszú, nyolcéves középiskolai tanulmányok továbbfolytatódtak, mindaddig, míg 1909. júniusában „kitűnő” érettségi eredménnyel véget nem értek, mikor is ez az eredmény megnyitotta előtte a budapesti egyetem és az Eötvös Kollégium kapuját.

De ezzel még nem térhetünk napirendre a gyermekfiú középiskolai tanulmányai felett. Meg kell emlékeznünk ez időszak iskolán kívüli munkásságáról, mely sokkal többet jelentett a jövő kialakulása szempontjából, mint a kitűnő eredménnyel végzett középiskola. A néhány évvel idősebb Györffy István, aki szintén karcagi születésű volt s Némethnek gyermekkortól kezdve jóbarátja, jóval később a magyar néprajzkutatásnak vezéregyénisége és egyetemi tanára, az alig 14 éves gimnazistát a török nyelvvél való foglalkozásra buzdította. Németh hozzá is fogott a török nyelv tanulásához, azzal a lelkiismeretes buzgalommal és céltudatos tervszerűséggel, mely már ebben a korban minden munkáját jellemezte. Két év múlva, mint VI. osztályt végzett gimnazista, már Konstantinápolyban volt, hogy a török élő nyelvet a helyszínen, a legközvetlenebb forrásból sajátítsa el, a következő évben pedig a kisázsiai Ajdinban és Szmirnában járt. Ezek az utak, melyeket saját anyagi erejéből, órák adásából szerzett pénzen, nem kevés nélkülözéssel tett, rendkívüli távlatokat nyitottak a gyermekifjú előtt. A jövő feladatai egyre világosabban rajzolódtak ki, s az elérendő cél, a török-magyar kapcsolatok feltárása és a magyar őstörténeti kutatásban való értékesítése, már ekkor határozott formában mutatkozott meg előtte. Az első utazások őt magát, hozzá tartozóit és barátait is meggyőzték arról, hogy a különben törékenyek látszó testben egészen kivételes szívósság és energia lakik, ami fizikai tekintetben is rendkívüli erő kifejtésre teszi képessé.

Anélkül, hogy bárhol is pártfogókat keresett volna, voltak, akik már akkor felfigyeltek addigi teljesítményeire,

rekonzszenzvenvel fogadták további törekvéseit, s alkalmadtán igyekeztek azokat előmozdítani. Ennek köszönhető, hogy tanulmányútra mehetett Krimbe, az ot-tani tatár nyelv tanulmányozására, mert ez a nyelv a törökkel közel rokon. Aztán pedig, még mint elsőéves egyetemi hallgató a Nemzetközi Ázsiai Társaság Magyar Bizottsága ösztöndíjával a Kaukázusba utazott, ahol az akkor még kevéssé ismert kumük nyelv tanulmányozásával foglalkozott. A még alig 20 éves ifjú jelentését erről az útról a pétervári Orosz Tudományos Akadémia adta ki német nyelven. Ugyanaz a bizottság 1913-ban a Dél-Uralban lakó ufaí csuvasokhoz küldte tanulmányútra.

Szinte hihetetlen, hogy azokban az ifjú években s elkövetkezendő éveiben mennyi tanulmányútra futotta idejéből, míg közben, de a tanulmányutak alatt is, a legintenzívebb tudományos kutató-munkával töltötte minden idejét. Járt Törökországban és Oroszországban kívül Francia-, Német- és Olaszországban, majd Bulgáriában, Lengyel- és Csehországban, mindenütt dolgozva könyvtárakban és tudományos kutatóintézetekben, s csaknem mindenütt kapcsolatot létesítve tudós körökkel. E kapcsolatok nem egy esetben tartósaknak és tudományos szempontból gyümölcsözőknek bizonyultak.

Utazásai sohasem voltak öncélúak. Hozzá tartoztak ahhoz a tudományos programhoz, melyet Németh korai ifjúságától kezdve sohasem tévesztett szem elől. Keleten, a török és tatár nyelvű népek hazájában, a helyszínen tanulmányozta a népek nyelvét, szokásait, hagyományait, népi költészetét. Nyugaton együtt dolgozott a legkiválóbb turkológusokkal.

A budapesti egyetem már hallgató korában jó iskola volt számára. Eleinte Vámbéry Árminnál dolgozott, a hírneves belső-ázsiai utazónál, s hallgatta a nagy hírű Goldziher Ignácnak, a kitűnő arabistának mélyenszántó előadásait. De a tudományos irányítást nem ezektől, hanem Gombocz Zoltántól és Munkácsi Bernáttól kapta. Mindent erősen kritikával vett át, s minden hasznavehető felhasználva, módszerét egyéniségének és céljainak megfelelően önállóan alakította ki.

Külföldön is a legnagyobb mesterek vezetése mellett dolgozott. 1911 és 1912 nyarán Lipcsében Hans Stumme professzor munkatársa volt. Köztük olyan bensőséges tudományos kapcsolat léte-

sült, hogy az a professzor élete végéig tartott. Az 1913/14. tanévet állami ösztöndíjjal ismét Németországban töltötte a lipcsei, berlini és kieli egyetemen. Ez utóbbi helyen Georg Jacob professzornak volt bizalmas munkatársa.

Ezek a tanulmányutak és értékes összeköttetések a tudományos kutatás terén világtárvlatokat nyitottak előtte. Neve és munkássága már egyetemi éveitől alatt ismeretessé lett külföldön, s képességeit és kezdeti eredményeit itt-hon is kellően értékelték. Megmutatkozott ez abban, hogy alig abszolvált, 1915-ben máris magántanárrá habilitálta a budapesti tudományegyetem, s a következő évben ugyanitt nyilvános rendkívüli tanár lett. A török filológia nyilvános rendes tanárává 1919-ben nevezték ki.

Egyetemi munkája mellett buzgó tudományos munkásságot fejtett ki. Hazai és külföldi tudományos folyóiratokban egymásután jelentek meg tanulmányai a török nyelvészet és a magyar őstörténet köréből. Önálló könyvei 1915. és 1920. között: német nyelven megjelent török nyelvta, olvasókönyve és társalgási könyve, melyek nevét még szélesebb körben tették ismertté.

Tüzetesen foglalkozott a székely rovásírással, melyet általában magyar rovásírásnak is tekintettek, míg mások még hitelességét is kétségbe vonták. Németh beható kritikai vizsgálatnak vetette alá az összes emlékeket, mérlegelte a hitelesség mellett és ellen összegyűjtött adatokat és véleményeket, s végül is megállapította, hogy az írás hitelessége kétségbe nem vonható, ezt az írást a magyarság, helyesebben a székelység, valóban használta, habár elterjedtsége szűkkörű volt. Ezzel a sokat vitatott problémát végleg eldöntötte.

A magyar őstörténeti kutatásban korszakalkotó művének anyagát 1920-tól 1930-ig gyűjtötte össze lankadatlan szorgalommal, s rostálta meg részrehajlatlan kritikával. A könyvet a Magyar Tudományos Akadémia adta ki 1930-ban „A honfoglaló magyarság kialakulása” cím alatt. A tárgy is, mely csaknem ezer esztendő óta foglalkoztatta nemcsak a magyar, hanem a külföldi kutatókat is, de a mód is, ahogyan Németh ezt a bonyolult problémát vizsgálta és megoldotta, megérdemli, hogy tüzetesebben foglalkozzunk vele. Oly kérdésnek szigorúan tudományos tárgyalásáról van itt szó, amely

a magyarság legszélesebb rétegeit ma is érdekli.

Az őstörténeti kutatáshoz nem elég a történelmi adatok feltárása és kiértékelése; nélkülözhetetlen a nyelvtudomány közreműködése, a nyelvi adatok számbavétele, a régészeti és történelmi adatokkal való összevetése és összhangbahozatala, s ily módon a tények exakt megállapítása. Minthogy már a múlt század második fele óta biztosan tudjuk, hogy a magyarság törökös jellegű törzsszervezetben élt, a problémához csak az nyúlhatott, aki nemcsak alaposan ismeri a török nyelveket, hanem e népek régi történelmében, a reájuk vonatkozó régészeti kutatásokban, a régi szokásaikban s politikai kialakulásukra vonatkozó kérdésekben a legszélesebb körű és mélyreható ismeretekkel rendelkezik. Talán volt a nemzetközi tudomány világban egyik tudós, aki e kérdésben Némethhez hasonlóan tájékozott volt, de nem volt olyan, aki emellett az érem másik oldalát, a magyart, hozzá hasonlóan ismerte volna. Akkor — úgy látszik — ő volt az egyedüli, aki a súlyos problémát a siker reményében vehette tárgyalás alá.

A magyarság ma egységesen finn-ugor nyelvű. Történelmi adatok azonban azt bizonyítják, hogy a honfoglalás előtt körülbelül 1000 évig török fajú népekkel élt együtt. A főprobléma tehát Németh szerint: megállapítani, hogy az eredeti finn-ugor elem mellett milyen szerepet játszott a törökség a magyar nép ethnikumának kialakításában. Ismernünk kell a török népek kialakulásának módját, s ki kell kutatnunk, hogy az ősmagyar nyelv milyen elemei milyen mértékben tanúskodnak a mellett, hogy az ugor magyarság török népekkel valamiféle kapcsolatban állott. Történelmi feljegyzés alig van; ezzel szemben a fennmaradt nép- és törzsnevek száma jelentékeny. Ezeknek megvizsgálása s a névadás törvényeinek megállapítása döntő jelentőségű. Némethnek részletes fejtegetéseit itt nem ismertetjük. Elég szemügyre vennünk eredményeit.

Ezek szerint az ősi ugor népelem, mely a magyarság magvát képezte, az ugarság keleti ága volt, s Nyugat-Szibériában bolgár-török törzsekkel jutott szorosabb kapcsolatba. Ezeknek a törökös szervezetét átvette, velük összekeveredett, s bár nyelvébe is számos bolgár-török szót felvett, eredeti ugor nyelvét fel nem adta, sőt az őt politikailag megszervező bolgár-török veze-

tőosztállyal is elfogadtatta. Így alakult ki az a nép, melyet **magyeri**-nek „ugor-ember”-nek neveztek. Ehhez tudni kell, hogy vogul nyelven a vogulok és osztjakok közös neve **manysi**, ami hangtörténetileg tökéletesen megfelel a magyarban a **magy**-szóelemnek; **-eri** elem pedig török népnévképző, s jelentése „ember”, „nép”. Midőn a **Magyar** törzs függetlenítette magát a bolgár-török törzsszövetségtől, s maga került egy politikailag független törzsszövetség élére, neve, mint a számban legerősebb törzs neve, átment a többi törzsrre is, melyek hozzácsatlakoztak, s jobbára török eredetűek, török nyelvűek voltak.

Midőn ezek a vezető Magyar törzs ugor nyelvét is átvették, kialakult az egységes magyar nép.

A magyarok egyébként viselték mindazon népelemek nevét, melyek az V. század óta a Kubán vidékén tanyáztak. Máiig fennmarad az onogurok neve a magyarok **ungroi**—**hungari** nevében: gör. **ungros**, orosz **vangerec**, latin **hungarus**, francia **hongrois**, olasz **ungarese**, német **ungar**, angol **hungarian** stb. A **szabir** név a IX. század után elenyészik, de a **türk** név Bizáncban még a XII. században is magyarokat jelent, mint már kevéssel előbb a magyar korona bizánci eredetű részének görög felírata **Turkia**-nak nevezi Magyarországot.

Fontos és rendkívül érdekes a 7 magyar törzs ethnikumának megállapítása és neveik magyarázata. **Nyék** (ugor?) „határ(védő)”, **Megyer** vagy **Magyar** (ugor) „ugor ember”, **Kürt-Gyarmat** (török, két kis töredék törzs egyesítése) „hőrgörgeteg-fáradhatatlan”, **Tarján** (török) „a tarkhán törzse” (méltóságnév után), **Jenő** (török) „a miniszter törzse” (méltóságnév után), **Kér** (török) „óriás”, **Keszi** (török) „töredék”. Később csatlakozott törzs a **Kabar** (török) „lázadó”. Németh mindezt impozáns és cáfolhatatlan bizonyító adatkészlettel állapítja meg. Fejtegetéseiből a következő kép alakul ki.

A finnugor, de törökös szervezetű Magyar törzs, mely már régebben vezető szerepet játszott onogur, szabir és kazár törzsszövetségben, a IX. század elején önálló államot alakít. Magához von néhány kisebb, tőle régebben függő török törzset, mint amilyen Kürt-Gyarmat, Tarján, Jenő és Kér. Utóbb csatlakozik a Keszi törzs. Kezdetből fogva kénytelen volt csatlakozni a talán ugor eredetű Nyék, és legutoljára a kazárok ellen fellázadt Kabar. A Magyar törzs aránytalanul erősebb volt

a többinél, s hamarosan rájuk kényszerítette a maga ugor nyelvét. A honfoglaláskor, talán a Kabaron kívül, már mind az egységes magyar nyelvet beszélte. A Jenő és Gyarmat töredékei, elszakadva, a baskirokhoz csatlakoztak, s nevük a **Jenej** és **Jurmatü** baskir törzsek nevében ma is él.

Ó-magyar nevek elemzése útján sikerült Némethnek bizonyítani, hogy a magyarság már a VI. században mai magyar nyelvét beszélte, tehát népi jellege már akkor kialakultnak tekinthető. Azí is kimutatja, hogy a magyarság keleten maradt töredékei, melyeket a XIII. században Julián barát még megtalált, hogyan enyésztek el a tatárjárás viharos éveiben, illetőleg olvadtak bele a tatár s talán mongol környezetbe.

E rövid áttekintés is fogalmat adhat arról, hogy itt milyen arányú kutatás eredményei vannak összefoglalva egy mérsékelt terjedelmű kötetben. A kutatás területe térben és időben akkora, amennyit az e tárggyal foglalkozók eddig soha vizsgálat alá nem vettek. A feldolgozott rengeteg nyelvi és történelmi anyag, amennyire e homályos őstörténeti kérdésekben lehetséges, a megállapításokat a bizonyosság jelle gével ruházza fel. Az ismeretek bősége s a kritika szigorúsága bámulatra méltó. Ez a könyv mindazt magában foglalta, amit akkor a honfoglaló magyarségról tudni lehetett. E munka ma is minden magyar őstörténeti kutatásnak alapja és kiinduló pontja.

De mindjárt e munka megjelenése után következett Némethnek másik nagy tudományos teljesítménye: a nagyszentmiklósi kincs feliratainak megfejtése.

A Torontál megyei Nagyszentmiklóson ásatások során értékes arany edényeket találtak. A leletet Attila kincsének nevezték el, s némelyek annak is tartották. Az edényeken rövidebb-hosszabb feliratok vannak, és pedig görög betűkkel görögül, görög betűkkel ismeretlen nyelven, ismeretlen betűkkel ismeretlen nyelven. A görög nyelvű feliratok olvasása és értelmezése nem okozott különösebb nehézséget. A görög betűs, de más nyelvű feliratot jelentéktelen előzmények után Wilhelm Thomson, a világhírű dán turkológus értelmezte, s megállapította, hogy az török nyelvű. Értelmezése kívánivalót hagy fenn, s azt Németh, előlényeges eltéréssel, módosította. Főprobléma az ismeretlen betűkkel írt ismeretlen nyelvű feliratok olvasása volt,

amit már előbb régészek és nyelvészek, s csak megkíséreltek, de kielégítő eredmény nélkül. Németh szerencsés elgondolással és módszeresen fogott a dologhoz. Csakhamar sikerült, előbb csak feltételeken, a görög betűs, de idegen nyelvű feliratban előforduló két tulajdonnevet az ismeretlen betűs és ismeretlen nyelvű feliratban megtalálni. Ezzel kapott néhány betűt, melyeket a szöveg többi részébe beilleszthetett. Lépestről-lépésre új betűk értékét sikerült megállapítani, s lassanként értelmes szók voltak kihüvelykezhetők. Ezek segítettek aztán a többi feliratok megfejtésénél. A munka mind könnyebbé és könnyebbé vált, s mivel az első lépés helyesnek bizonyult, a feladat nagyobbik része most már órák alatt meg volt oldva. A részletek kidolgozása a tudósnak már nem okozott gondot, bár nagy körültekintést és óvatosságot igényelt. Kiderült, hogy a feliratok besenyő nyelven, besenyő rovásírással vannak szerkesztve. Kiderült, hogy a besenyők nyelve, mely eddig ismeretlen volt, a török nyelvek közül a kunhoz áll legközelebb. Kiderült, hogy a besenyő rovásírás a rovásíráások közül a gyéren hagyományozott magyar rovásíráshoz áll közel. A kutatás eredményét Németh „Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szent-Miklós“ (A nagyszentmiklósi kincs feliratai“, Budapest-Leipzig, 1932.) című művében tette közzé. A mű két függeléke egyrészt a besenyők és kunok nyelvének egymáshoz való viszonyát, másrészt a magyar rovásírás még függőben maradt problémáit tisztázta.

Ez a munka tisztán tudományos céllal szaktudósok számára készült, de biztos módszere és cáfolhatatlan okfejtése szélesebb körök érdeklődésére is számot tarthat.

E nagyobb munkák mellett a tudományos kutatás más területeken is tovább folyt. 1935-ben Németh a Magyar Tudományos Akadémia kézirattárában felfedezte egy XV. századbeli török költő addig ismeretlen nagy művét. A vele kapcsolatos problémákról két felolvasást tartott az Akadémián.

A harmincas évek folyamán több tanulmányutat tett Bulgáriába; először, hogy a kihalóban lévő vidini törökség nyelvi és néprajzi adatait összegyűjtse és megmentsse a tudomány és utókor számára; aztán, hogy a bulgáriai török nyelvjárásokat tanulmányozza. A vidini törökségre vonatkozó kutatás eredményei egy nagyobb terjedelmű munkában vannak összefoglalva, me-

lyet az Akadémia kiadásra elfogadott. Egyes részletek folyóiratokban máris megjelentek. A nyelvjárásokra vonatkozó kutatást az utóbbi években a Balkán-nak úgyszólván egész területére ki kellett terjeszteni. Eredményeinek közzététele a közeljövőben várható.

Németh szerkesztésében 1940-ben jelent meg az „Attila és hunjai” című mű, melyben a hunok nyelvéről szóló fejezet tőle származik. Elutasítja a hun-bolgár azonosítást, éspedig nyelvi alapon, ellenben megállapítja a hun-kun összefüggést, és kifejti egészen új elméletét a VI-VII. században a Kaukázus vidékén tanyázó magyarok s a hun birodalom bukása után keletre húzódó hun töredékek kapcsolatáról és — ami a legnagyobb figyelmet érdemli — a hun-magyar mondkör történeti alapjairól.

Legújabb tanulmányai Balassi Bálintnak török nyelvű feljegyzéseivel, másrészt az általános nyelvészet körében a kevert nyelvrendszerekkel foglalkoznak. Ez utóbbi problémáról, meghívásra, a szófiai bolgár és keletnémet egyetemeken is tartott előadásokat.

E kutató munkával párhuzamosan nagy odaadással végezte egyetemi tanári munkáját. Megszervezte 1930-ban az egyetemi Török Filológiai és Magyar Östörténeti Intézetet, melyen belül ma is intenzív és eredményes munka folyik. Nagy érdeme s egyszersmind büszkesége, hogy tanítványai sorából kitűnő tudományos utánpótlást nevelt. Nála tett többek közt doktorátust Ligeti Lajos, budapesti egyetemi tanár, jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke, Györfly György, a magyar régiségek kiváló kutatója, Rágib Özdem konstantinápolyi egyetemi tanár, Z. H. Kossy, a török múzeumok volt főfelügyelője, Mitajev Péter, a jeles bolgár turkológus, Hasan Eren, az ankarai egyetem magántanára. Egyetemi előadásait török és finn turkológusok mellett más külföldi turkológusok is hallgatták és hallgatják.

Sokat foglalkozott a tudományos élet megszervezésével és a legtekintélyesebb pozíciókban az egyetem igazgatásával is. A bölcsészeti kar két ízben választotta dékánjává, 1932-ben és 1935-ben. Mint dékán szervezte meg a kötelező prozemináriumok intézményét, s ezáltal a tudós- és tanárképzést magasabb színvonalra emelte. 1947-ben elnyerte a legmagasabb egyetemi tisztiséget, s két éven át rektora volt a budapesti tudományegyetemnek, Admi-

nisztrációs irányító munkáját ugyanaz az erély, odaadás és tapintat jellemezte, mint kora ifjúsága óta minden tevékenységét.

Nem kevésbé eredményes és sikerekben gazdag volt egyetemen kívüli működése. 1922-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává, 1935-ben rendes tagjává választotta, s 1939-től az Akadémia I. osztályának titkára, 1949-től 1954-ig pedig elnöke volt. 1954-ben a szófiai Bolgár Tudományos Akadémia, 1955-ben a berlini Német Tudományos Akadémia tagjává választotta.

Munkásságának minden területén csak a tudomány ügyét szolgálta. 1920-ban néhány tudós társával együtt megalapította a Kőrösi Csoma Társaságot, s ennek folyóiratát, a Kőrösi Csoma-Archivumot huszonöt éven át szerkesztette. E folyóirat nemzetközi tudományos tekintélyre emelkedett: benne nemcsak magyar, hanem szovjet, német, francia, lengyel, török orientalisták tanulmányai is megjelentek. A Kőrösi Csoma Társaságnak később Németh lett az alelnöke. Egyideig alelnöke volt a Magyar Néprajzi Társaságnak is. 1939-től fogva ügyvezető alelnöke volt a Tudományos Társaságok Szövetségének. Ez a Szövetség és az Akadémia 1943-ban az ő kezdeményezésére alakította meg a Corvin Mátyás Bizottságot, melynek feladata volt, hogy a magyar tudomány termékeit rendszeresen adja ki idegen nyelven. A bizottság elnöke volt őt választották. Részt vett a Magyarságtudományi Intézet megalapításában, s mint igazgató, irányította annak működését. 1951. óta igazgatója a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének.

Az eddig említettekén kívül több mint 100 tanulmánya és cikke jelent meg a hazai és külföldi folyóiratokban és emlékkönyvekben a török filológia és különösen a magyar-török vonatkozások tárgyköréből. Ezek közül ki kell emelni a besenyő törzsnevekről, a magyarországi Árpád-kori törökségről, a kun nyelvről, a jakut hangtanról, a törökség őskoráról, Karcag és Debrecen nevének eredetéről, Balassi Bálint török feljegyzéseiről és Sztálin nyelvtudományi cikkeiről írt tanulmányait. Jelenben is szerkesztője a Tudományos Akadémia „Acta Linguistica” című folyóiratának.

Ennek a nagyszabású munkásságnak megbecsülése sem a múltban, sem a jelenben nem maradt el, de nem is maradhatott el. A polgári kormány Corvin-Koszorúval, a népi demokrácia

1948-ban I. osztályú Kossuth-díjjal. 1951-ben a Magyar Népköztársaság Érdemrend IV. fokozatával tüntette ki.

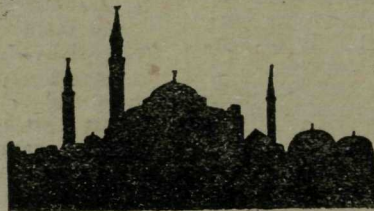
Nem érezzük magunkat hivatottnak hogy tudományos munkásságát fentiek túlmenően is méltassuk: a száraz tények maguk ékesen beszélnek. Csak annyit szögezzünk le, hogy Németh Gyula nevét nemcsak itthon, hanem az egész világ tudományos köreiben, mint a turkológia egyik legkimagaslóbb vezéregyéniségét, általánosan ismerik és megfelelően értékelik.

Nem volna teljes a személyről alkotott kép, ha pár szóval családjáról is meg nem emlékeznénk. 1917-ben nősült. Felesége Sebestyén Irén egyetemi magántanár, a nyelvtudományok kandidátusa, a jól ismert és külföldön is nagyrabecsült finnugor nyelvész. Két

leánygyermekük van, kik szintén tudományos pályán, könyvtárakban dolgoznak.

Nekünk, a megye lakóinak, kik Németh Gyulát a magunkénak mondhatjuk, minden okunk megvan arra, hogyha e vidék szellemi értékeit vesszük számba, elsősorban az ő nevével büszkélkedjünk, annyival is inkább, mert megható az a ragaszkodás, amely őt egész életén át szülőföldjéhez fűzte és fűzi ma is, az a ragaszkodás, melynek szálai soha meg nem lazultak, sőt, ha egyáltalán lehetséges, ma talán még erősebbek, mint valaha. Meg vagyunk róla győződve, hogy izzig-vérig tudós egyénisége az eljövendő évek során még sok értékkel fogja gazdagítani a magyar tudomány kincsesházát, s fog külföldön is még több megbecsülést szerezni a magyar névnek.

Dr. Gaál László

„Tisza melléki táborozás, s Szolnok bevétele“

EGY NEGYVENNYOLCAS HONVÉDTISZT EMLÉKIRATÁBÓL

Az 1848/49-i szabadságharcban honvédtisztt, „szakaszvezér“ volt Mihálka Endre. Ismeretlen neve érdemes arra, hogy az utókor és dicsőséges szabadságharcunk történelmi irodalma is elismeréssel, tisztelettel szóljon róla.

Életrajzából itt csupán annyit kívánunk közölni, hogy egyszerű munkásember, szabósegéd volt. Szülei az 1831. évi nagy pestisjárványban haltak meg. Hétéves korától teljesen árva gyermekként nőtt fel. Leginkább nevelőapjának, a vámházi csárdásnak juhnyáját őrizgette. Falusi iskolába járt, ide is csak télen, 12 éves koráig. Inasévei után vándorló szabólegény. A szabadságharc megindulásakor Szombathelyen dolgozott. 1848 október 27-én önkéntesnek csapott fel, hogy ő is segítsen a szabadság fáját, „... melynek elültetése annyi sírba, s ápolása annyi vérbe került, ... az azt kidönteni törekvő dühös elem ellen megvédeni“. — Így ír feljegyzései elején. A szabadságharc végigküzdötte, annak 24 csatájában vett részt; megsebesült, érdemrenddel tüntették ki. Az

utolsó percreg helytállt. A komáromi kapituláció után átszenvedte a honvédek megaláztatását, üldöztetését. Végül, mint nyolcgyermekes szegény iparos, meghalt nyomorban, sebesüléséből visszamaradt tüdőbetegségtől meggyötörten.

Mihálka Endre dunántúli ember volt. Fok-Szabadiban (Balatonszabadi) született. Ozorán, Székesfehérvárt élt. Egyik fia, Géza Kiskunfélegyházára került. Előbb cukrász volt, majd városi számtiszt lett. Mint az itteni iparosifjúság kultúrvezetője, lelkes munkát fejtett ki. Sírköve ezt hirdette: „... nemes lélek, jó hazafi volt. Kövesétek példáját“. Édesapja emlékiratát ő adományozta a kiskunfélegyházi múzeumnak.

A kéziratosa munka címe: „Mihálka Endrének 1848/49-dik évi Függelenségi harczokban mint honvéd altisztnek, a 48-dik honvéd zászlóalj alatt viselt dolgai, és az utóbb bekövetkezett honvéd üldözések“. Művét 1854-ben, tehát közvetlenül a szabadságharc utáni években írta.

Ez az emlékirat nem egyszerű eseményismertetés, csaták leírása, hanem a forradalmi lelkesedés, a hősiesség helytállás nagyszerű megnyilatkozása is. Szerzője éles megfigyelő, pontos adatközlő: ez biztosítja munkája elsőrangú forrásértékét. Eszmei harcos is: bírál, ítél, pálcát tör a szabadságharc vezetője, Görgey feje felett. Ezzel a nép fiából lett honvéd ítéletét mondta ki. Mihálka Endre egyben ihletett lelkű költő volt. Verseiben az újonc dalától kezdve, a forradalmi indulón keresztül, a számozott keservéig, a honvéd özvegyének bánatáig, Petőfi siratásáig a hazaszeretet legszébb érzelmei jutottak kifejezésre.

A szabadságharc bukásával nemzete sorsát nem tekintette befejezettnek. Az osztrák zsarnokságról 1854-ben, az elnyomatás korában hirdette: „el fog majd egykor jönni az idő, a számadás és fizetésnek ideje; midőn... a leigázott nép sóhajából egy rettenetes orkán fog keletkezni, mely felkorbácsolja a nép millióinak érzelmeit, mint hánykódó tenger, irtózatosa fog elnyelni benneteket.“

Elég terjedelmes munkájából itt a helytörténeti vonatkozások miatt az 1849. év elején Szolnok körül, a Tisza mentén folyt hadműveletekről szóló feljegyzéseit közöljük. Előre kell bocsátanunk, hogy Mihálka, Szolnok bevételéről szólva, nem a tavaszi hadjárat megindításával kapcsolatban igen jelentős, 1849. március 5-i szolnoki csatát, Szolnok elfoglalását írta le, hanem Szolnok 1849. január 22-én váratlanul történt megrohanását, az osztrák hadaknak a városból való kiűzését és Ceglédre túlra

kergetését. Perczel Mór tábornoknak és a honvédeknek dicsőséges fegyverténye volt Szolnoknak ez az első elfoglalása is. Róla a Honvédelmi Bizottmány a debreceni kormány hivatalos lapjában, a *Közlönyben* ezt az értesítést adta ki:

Perczel győzött!

Perczel tábornoktól a honvédelmi bizottmányhoz a következő örvendetes tudósítás érkezett:

Előhadam és oldalasított csapatom 22-kén fél kettőkor Szolnokot megközelítvén, azt a benlevő két lovas ezredből és 2 útegből álló ellenség ellenállása daczára elfoglalták.

A Tiszán innen Szolnok előtt az ellenség 1 század lovasságával a vizsgálatra elküldött huszárcsapat összeütközött: — közöle többet levágott és elfogott — azt megszasztván. Az ellenség ezután rövid ideig tartó ágyúzással védé az előhadnak tiszáni átkelését, és észrevéve oldalasított csapataim közeledését, sietve kivonult Szolnokból, és az Abony felé fekvő vidéken csatarendbe kiállva, fogadta Szolnokban egyesült előhadam és oldalas csapataim lovasságának támadását. Több mint másfél órán át mindkét részről folytatott kemény tüzelés után a csatapiacot elhagyni, és visszavonulni kényszerült, számos halottat hagyva maga után.

A Würtemberg huszárok különösen kitüntették magukat a nagy köd okozta veszélyektől aggodalomnak tulajdonítható egyedül, hogy a győzedelmes nap nem adá kezünkbe az ellenség összes itteni erejét.

Előhaladásom diadalmas megkezdése és az ellenség 2000 főből álló lovasságának alig 1300 főnyi lovasságom általi megveretése igényt ad a megkezdett hadjárat szerencsés jövődjére. [1]

Perczel tehát már ettől az első szolnoki győzelemtől nagyobb sikeres hadjárat megindulását remélte.

Ottinger osztrák hadai Cegléd kiürítése után egész Albertiig vonultak vissza. Dembinszky azonban a közben Pestről megerősített osztrák hadakkal nem akart csatába szállni, és Perczelt visszaparancsolta Szolnokra. A hadműveletek folytatása körül támadt nézeteltérés készítette Perczelt arra, hogy a 2. hadtest parancsnokságáról lemondjon.

Perczel egyébként Szolnok elfoglalására a magyar kormánytól kapott parancsot, E támadás főcélja az volt, hogy megakadályozza Windischgraetz hadainak a szerbekkel való egyesülését. [2]

Mindezek figyelembevételével Szolnok január 22-i visszafoglalása jelentős hadműveletnek tekintendő. Mihálka Endre szemtanú, a harcokban résztvevő honvéd feljegyzései erről a Szolnok körül folyt első támadó hadműveletről értékesen egészítik ki elsősorban a szabadságharcra foglalkozó helytörténeti irodalmat. [3]

Mihálka Endrét kéthónapos újonckiképzés után Pápán osztották be harci alakulatba, a 48. számú szabolcsi önkéntes zászlóaljba. Perczel Mór hadteste ekkor visszavonulóban volt Buda felé, Windischgraetz december közepén megindított nagy támadása miatt. E hadtest része volt a 48. zászlóalj. Mihálka hőiesen harcolt már a móri csatában. Kitüntetésül 1849. január 2-án napiparancsban a 6. század első szakaszának „szakaszvezérévé” nevezték ki. Újév napján érkezett a visszavonuló hadtest Budára. Miután a hadvezetőség a főváros védelméről lemondott, Perczel hadteste megindult a Tisza felé. A hadtörténeti irodalom erről így szól: „Perczel, mint tudjuk, január 5-én hagyta el Pestet, s Szolnok felé vette útját. Szándéka az volt, hogy a Tisza bal partján centráltság állást foglal el s innen visszaveri az osztrákok minden átmeneti kísérletét.” [4] Ottinger osztrák hadai január 13-án érkeztek Szolnokra, szállták meg a várost.

A továbbiakban azonban beszéljen *Mihálka Endre*. Munkájában külön fejezetet szentelt a Tisza melléki táborozás, a Szolnok körüli harcok leírásának. A fejezet elé még rövid verset is szerkesztett:

*Kiáradt a Tisza a partjára
Isten hozzád rózsám nem sokára,
Elmegyünk a Tisza mellé táborba,
Ott küzdünk az ellenséggel harcolva.*

Az eseményeket azután így mondta el:

Budáról, ötödik, vagy hatodikán éjszaka, a már akkor gyalog járható láncz hídon, Pestre vonultunk, és onnét Czegléd, Szólnokabony és Szólnoknál át a Tiszán Török szent Miklóstra.

Itt több napig tanyáztunk, s hadigyakorlatokra jártunk, innét Kardczagra, hol szinte néhány nap szünetöltünk, s tovább Kenderesre, Kunhegyes és Kunszent-Márton táboroztunk, míg végre 1849 január 21-dikén Tiszabőhöz lett táborunk vezetve.

Már a hónap elején, bokánfelülérő hó esett, s folyvást kemény hideg volt; a Tisza oly erősen be volt fagyva, hogy Perczel az egész tábort, annak jegén szállította át Tiszabőnél, a Tisza jobb partjára.

Ez estefelé történt, azon az éjen át Tiszakőrön (valószínűleg Kőteleken. — Szerk.) táboroztunk. Másnap reggelre, azaz: január 22-dikén, zuzmarás kemény hideg lett, s oly sűrű köd fogott körül, hogy egy jó dobásnyira nem láthatott az ember.

Reggel korán ki állította Perczel tábornok az egész hadtestet; tűzéréség, lovaság s gyalogság, harczra készen csatarendben volt elhelyezve.

A balszárny a Tiszánál, a jobbszárny messze felnyúlva foglalta el a tért, melyen tanyák és szállások álltak szétszórva.

A mi z. aljunk, a Beregi század, német légió, s több sorerzed beli z. aljakkal együtt voltunk elhelyezve; úgy szinte, az ágyuk is, megtöltve, melyeket a tűzerek égő kanócczal kísérték; a Miklós és Sándorhuszárok, szinte a balszárnyon voltak elhelyezve; jobbra tőlük a császári s a Kóburg huszárok.

Igy haladtunk Szólnok felé, hol a császáriak Török sz. Miklós felől, a hídról várva töltünk a megtámadást, azt megerősítették, s nem is álmodták, hogy oldalról támadhassuk meg; csak midőn a sűrű ködben egyszerre a Zagyva folyónál termettünk, mely szinte keményen be volt fagyva, s annak jegén át, a mi z. aljunk a Porosz z. alj. Német légió, s. t. b. z. aljak, tömegesen szuronyt szegezve a városba rohantunk; a Zagyva hidján pedig, nagy zörgéssel az ágyuk a városba termettek a huszárokkal együtt.

Mi pedig, kerteken, házak udvarán keresztül a városutczájára rohantunk.

A császáriak ezen megtámadást nem várták, de még nem is hitték! mert hogy mi, a Tisza jegén bár hol is át mehessünk, azt csupa lehetetlennek tartották.

Csak mikor a huszárok, nagy lármával be rohantak a városba, s végig nyargaltak annak utcáin, vágva a császáriakat, a hol elől utol találták, mindenfelé a városba, hol már gyalogságunknak is nagyobb része benn volt, — itt a Pozsonyi vadászok képezték egyrészét a harcz láncznak.

Ekkor kapkodtak nyakra főre a császáriak, s hanyatt-homlok rohantak ki a városból.

Mi, a városon keresztül rohanva, gyalogságai közül, sokat elfogtunk, s több tisztjök, kiket a katasztrófa ágyban ért, foglyunkkul esett, s sok fegyver s podgyászos-szekér.

A huszárok a lovasokra rohantak, kik közül sokat levagdaltak s elfogtak, tűzérjeink itt is igen jól viselték magokat!

Az ellenség Abony felé szaladt; lovassága, aki birt, Czeglédig futott.

Itt sok fogoly, podgyászos szekér, mely többnyire a főtisztektől maradt el, ló s. t. b. esett zsákmányul birtokunkba.

Azon, s másnap Szólnokba maradt táborunk, mely idő alatt a nagy köd eloszolván, a nap erősen sütött, melynek következtében, a hó hirtelen annyira elkezdett ol-

vadni, hogy a víz patakként kezdett folyni, mindenfelé, a föld fagya feljövén, akkora sár lett, hogy a ló csülökig gázolt benne, uton út félen.

Mikor a városba rohantunk, a város lakószai, örömmel fogadtak bennünket, s dézsával, korsókkal s. t. b. edényekkel hordták ki elénk a bort, és ennivalót, de a melyből nem vehettünk részt, mert az ellenségre kellett rohannunk; de aztán meg lettünk vendégelve este, midőn be lettünk hozzájuk szállásolva.

Másnap a Szolnoki polgárok, az ottani kolostorból, két barát szerzetest jelenttek fel, Perczel tábornoknál, mint a kik a templomban a szószékről szónokolva, a magyarkormányt, a honvédhadsereget s azok fővezérjeit rágalmazták a nép előtt; s a magyarkormány ellen a népet izgatták; meg a császáriakat mint a nép jó akaróit az égis magasztalták.

Ezek elfogatására, Patay István őrnagyunk, Mikecz Sándor őrmester vezénylete alatt, engem hat legénnyel, küldött a kolostorba; a nevök szerint föladott két szerzetes elfogatására; kik előttünk tettöket tagadták; de a nekünk ki adott parancs következtében, kénytelenek voltunk őket mint foglyokat; Perczel tábornok főhadiszállására kísérni, honnét aztán tovább Debreczenbe lettek szállítva.

Január 24-dikén az egész tábor elindult, az ellenség után Abonyra.

Itt mivel a kő hiányzik, ennek következtében az országutak igen rosszak, mivel kavics helyett, az utat földdel töltik, mely a sok esőzés következtében sárrá alakul.

Igy volt most is, mivel a hó majd egészen elolvadt, s a föld fagya kezdett feljönni; ehez járult még, hogy az ellenség előttünk futva, nagyon fölvágtá az utat.

Szólnok Abonyból az ellenség előlünk, Czeglédre szaladt; s itt mi belettünk szállásolva.

Másnap korán reggel, a városon kívül Czegléd felé, Perczel az egész tábort ismét csatarendben állította ki.

A hó már majd egészen elolvadt, s borzasztó nagy szél fúj.

Z. aljunk ágyufödözetre volt ki állítva, s így haladtunk Czegléd felé; midőn egyszerre mind a két részről megkezdődött az ágyutüzelés.

Mellettünk balról, a Miklós huszárok voltak felállítva, s azokon túl, egy kis dombtetőn működött két ágyu.

Z. aljunk, az előttünk erősen tüzelő ágyuk mögött volt tömegben felállítva.

Itt az ellenség is ugyancsak elkeseredetten szórta ránk, ágyu golyó s granátjait, csak hogy nem sok kárt tehetett köztünk, mert a golyó vagy fejünk felett sikított el, hátunk mögött csapódott a sárba; vagy előttünk vágódott le, két három ölnyi magasságu bokrot csapva fel a levegőbe a szántóföld feneketlen puha sarából, s ránk szórva azt, melytől szemünk száink tele lett csapva; több granát nem pattanhatott szét, mivel a vizes sárban mélyen bele furódva, elaludt.

A huszárok közé esett egy gránát, mely szétpattanván, embert s lovat sebesített, de életet nem oltott ki.

Túl a huszárokon a dombtetőn, működő ágyusok közül egy ujoncz tüzért csapott el az ellenség ágyugolyója, ki még csak előtte való este mint kereskedő segéd, állt be Szólnok Abonyba, a tüzerek közé; s mint gyakorlatlan még egyéb szolgálatot nem tehetett, minthogy a töltényt hordta az üteg szekérből az ágyuhoz; és szegény! este beált, s ezen reggel a harcmezőn örökké bevégezte hadipályáját.

Balszárnyon a huszárok megrohanták az ágyukat, mire az ellenség elszaladt Czegléden keresztül; gyalogságának nagyobb részét vasuton szállította Czegléden

felül levő Perczel faluig,¹⁵⁾ hol ismét őszpontosult, minket be várandó ütközetre, hol igen erős állást foglalt magának.

Mi utánnuk a városba rohantunk, hol bennünket a nép ujongva fogadott, s miként Szólnokba, úgy itt is dézsába, korsóba s egyéb ivó edényekbe, hordták ki élénk a bort s ennivalót.

De időnk nem volt arra, hogy mindazokból részt vegyünk, ha egyet kettőt ittunk is, mit csak futtába tehattünk, mert sietnünk kellett az ellenség után, kit ágyuink s a huszárok gyorsan üldöztek.

Perczel falunál, az ellenség titkos csellel s nagy erővel akart bennünket körül fogva bekeríteni; hanem az öreg Dembinczky figyelmeztette Perczelt, hogy tovább ne menjen! különben veszve lesz! mert ő már megtudta, mint harcz edzett vitéz, a cselt, melybe az ellenség csalni akarja.¹⁶⁾

Egész nap ágyutűzben voltunk, a gyalogság itt, nem működünk, mert az ellenség nem várt el bennünket szuronyra.

Midőn a városba rohantunk, mint föllebb emlitém, a nép enni és inni valót hordott élénk, mit a mennyire lehetett, főkép az ennivalót elkapkodva, zsebre raktuk, azon reménnyel, hogy majd ha rá érünk, elköltjük.

Egy öreg elmaradt császárhuszár elé vitt ki egy Czeglédi paraszt négy itczés kulacs bort, de a huszár mivel úgy is elmaradt, az ivással nem akarta az időt ott tölteni, hanem a tele edényt, mit az öregtől elvett, szíjjánál fogai közé fogta, s alig halhatólag mormogá: „Éljen Perczel!“ s kardját feje felett megforgatva, elvágatott a többiek után, fogai közt vive a kulacsot.

Az éj setéte eloszlatta a csatát, a mi z. aljunk előrsön maradt, a városon felül levő szőlőhegyekben, míg a hadtest többi z. aljai, a városba voltak elhelyezve.

Éjjeltájban jött a parancsolat, hogy az előrsöket vonjuk be, s z. aljunk a Czeglédi indóházban vonuljon, s várja be a hadtest oda érkezését, melyhez nem sokára hozzá is csatlakoztunk, s a vaspályán elindultunk lefelé Szólnokba.

Természetesen csak gyalog! mert az ellenség minden gőz mozdonyt és vagonyt elvitt magával; mit a honvédek azzal toroltak meg, hogy a vaspálya sineket, többhelyen felszaggatva elrombolták; a pályáór házaknál levő, jelző vörös kosarakat levagdalták a rudakról, s. t. b.

A huszárok s az ágyuk az országuton haladtak lefelé Abonyon keresztül, késő este értünk Szólnokba, hol be lettünk szállásolva.

Másnap reggel z.aljunk el lett többfelé rendelve, századonként őrállomásra.

Én szakaszommal, a sóház őrzésére voltam ki küldve; s az előtte álló katonai őrtanyát elfoglaltam, s az őroket a ki rendelt állásokról felváltattam.

Itt a sóházban, só ugyan nem volt! de volt fegyver elég! melyet az ellenség a városban és a vidéken összeszedett, s Jellasics itt halmoztatta fel; a sóház zsufolásig meg volt rakva, kard, puska, kasza s a világnak mindennemű fegyvereiből.

Utánna valónap elindultunk Török szent Miklós felé, ott hagyva Szólnokot egész táborunk; s Szólnokot az ellenség utánnunk újra elfoglalta.

Mi pedig behúzódtunk Madarasra, hol több napig tanyáztunk.

Itt z. aljunk egészen újra lett ruhával szervezve; mert mindeddig még a magok ruháját viselték a Szabolcsi önkénytesek; mely sűrűn pitykézett világos kék dalmány, s ugyan olyan színű zsinóros magyarnadrág, hosszú szárú csizma, s Túrissüvegéből állt; mind kegyetlenül el rongyolódva.

Tehát itt kaptak: vörös zsinóros honvéd atillát, kék bakancsos nadrágot, s honvédcsakót, s szürke köpönyeget.

A továbbiakban Mihálka Endre elmondja, hogy február 20. körül Tiszafüredre indultak. A tiszai sáncokban sokat szenvedtek a hidegtől. Leírja a február 27-én hajnalban megkezdődött kápolnai csatát, Utána a magyar tábor ismét visszahúzódtott Tiszafüredre, majd Cibakházára.

A március 5-i szolnoki csatában nem vett részt. Erről nem is tett említést. — A tavaszi hadjárat eseményeiről — a hatvani és isaszegi csatáról, cinkotai, rákosi ütközetről — rövid ismertetések közül. Április 24-i pesti bevonulásukkal zárja emlékiratának ezt a fejezetét. — A Tisza menti táborozás sok nélkülözése ellenére is így kiált fel egy helyen:

Istenem! de vig élet, s mily gyöngy élet volt az a honvédelet, örömköny tódul a szemembe most is ha rá gondolok, hogy mily boldog voltam én mikor honvéd voltam!

Perczelnek Abony és Cegléd között vívott győzelmes ütközetéről, Ottinger generális seregének megfutamításáról és Irsáig üldözéséről a Honvédelmi Bizottmány szintén hivatalos értesítést adott ki.^[7] Mihálka közlései ennek a csatának a leírásához is figyelemreméltó adatokat nyújtanak.

Mindazok a részletek, amelyeket Mihálka Endre a szolnoki csatával kapcsolatban és a Tisza melléki táborozással kapcsolatban közölt, mint amilyenek pl. a lakosság lelkesedése a honvédek iránt, az időjárás és terepviszonyok pontos leírása, a honvédek ruházatáról, életmódjáról szóló közlések, a vasút stratégiai jelentőségével kapcsolatos első adatok stb. igazolják annak az érvelésnek helyességét, amellyel Mihálka emlékiratának előszavában találkoztunk. Itt ugyanis arról szól, hogy „a közzítéstől a tábornokig” minden honvédnek le kellene írnia „*ama szent ügyért harczolva tett viszontagságait.*” Bár művét elsősorban gyermekei részére írta, „*hogy majd midőn érett korra jutnak, megtudhassák, hogy atyjok mit állt ki, és szenvedett az 1848/9 diki szabadság harczok alatt, melynek több csatáiban harczolva vett részt vérét ontva az ügyért.*” — tanulhat belőle a haza minden gyermeke áldozatkész hazaszeretetet. Történelmirodalmunk is értékes forrásként haaználhatja fel.

Dr. Mezösi Károly

J E G Y Z E T E K :

1. KÖZLÖNY, 1849. jan. 25-1 (10.) sz., a hivatalos értesítések közt, az első oldalon mindjárt az első közlés.
2. RUSTOW: AZ 1848 — 1849-DIKI MAGYAR HADJÁRAT TÖRTÉNETE. Fordította VER-TESI ARNOLD. Pest, 1866. I. köt. 196. l.
3. Lsd. erről KAPOSVÁRI GYULA közléseit A SZOLNOKI CSATA címen. Szolnok, 1950. — Szolnok város Múzeuma és Könyvtára kiadványal, 6. sz.
4. RUSTOW: id. m. u. ott.
5. Ceglédbercel helységgel azonos.
6. Windischgrätz Pestről vasúton és országúton minden rendelkezésre álló haderőt valóban Albertire küldött Ottinger megsegítésére. Mihálkának az a közlése is fedi a valóságot, hogy Dembinszky Perczel hadtestéhez érkezett. — Közölte Perczellel, hogy egy osztrák hadtest útban van a Felső-Tisza felé. A Tisza vonalának és ezzel Debrecennek védelme érdekében utasította Perczelt a visszavonulásra. — Az osztrákok azután január 28-án ismét bevonultak a kiűrtett Szolnokra. RUSTOW: id. m. I. köt. 200—201. l.)
7. KÖZLÖNY. 1849. évi jan. 30-1 (14.) számában.

SZOLNOK FÖLDTANI VISZONYAI

Mindnyájunk képzeletét izgatja az elmúlt, már régen lefolyt eseményeknek a története. Sokan is foglalkoznak vele a történelem, régészet, földtan, vagy más a múlt kutatására vonatkozó tudományág keretében. Különösen nagy érdeklődéssel fordul a legtöbb ember annak a helynek a története felé, ahol él, ahova valónak érzi magát.

Szolnok város *történetével* sok tanulmány, értekezés foglalkozik. Történeti múltjára vonatkozólag sok adatnak vagyunk a birtokában, ami ásatásokból, vagy levéltárakból előkerült. Igaz, hogy minél távolabb megyünk vissza a múltba, annál kevesebbet tudunk, annál hiányosabban tudjuk összerakni a történések mozaikját.

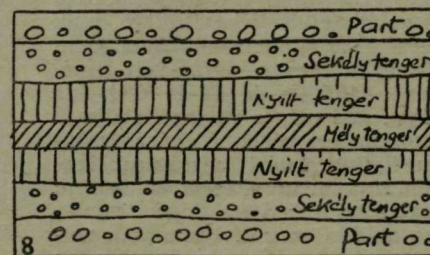
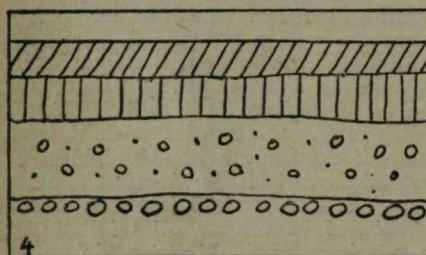
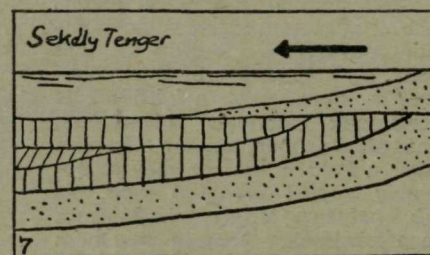
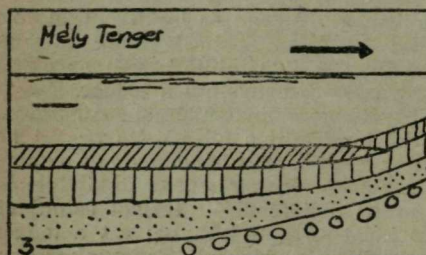
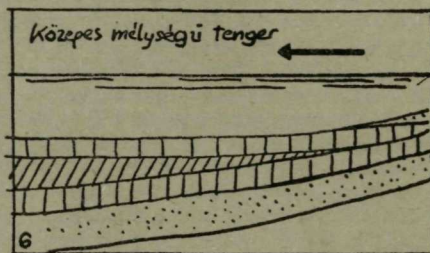
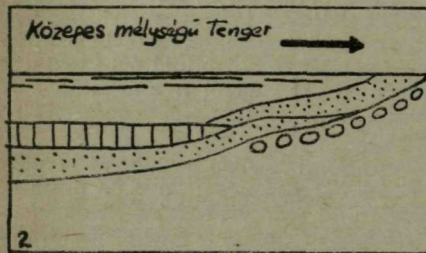
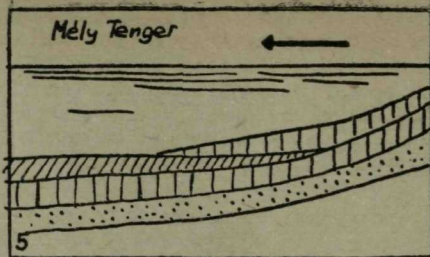
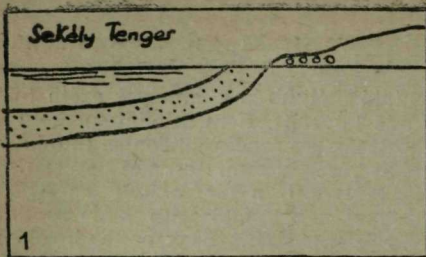
A város történelmi szerepével foglalkozó írások a földtani időszámítás szempontjából nézve csak nagyon kis időt mutatnak be. Néhány ezer évet többmillióval szemben. Azok a kérdések is foglalkoztatnak azonban bennünket, hogy *mi volt régebben, amikor még nem élt ember a Földön, amikor még az éghajlat még trópusi forróságú volt, és Szolnok helyén tenger hullámzott.* Ezekre a kérdésekre nemrég még nem tudtunk válaszolni, mivel semmiféle adat sem állott rendelkezésünkre, csak feltételezésekre építhettünk. Még nem régen nagyon kevés fúrás volt lemélyítve az Alföldön és az is csak kis mélységig, ami még a vastag fiatalkorú üledéksorban ért véget. A századfordulóig lemélyített ártézi vízfúrások legnagyobb része nem érte el az 1000 m mélységet. Az Alföld felszínére vonatkozó kutatások már folyamatban voltak, de ezekből a mélyebb rétegekre, az Alföld medencéjének mélyebb szerkezetére vonatkozó adatokat nem nyertünk, legfeljebb csak következtetéseinkben segítettek ezek a vizsgálatok. Nagy lépést jelentett tehát *a magyarországi olaj- és gázkutatás* megindulása az Alföldön. Az újabb két évtized óta lemélyített fúrások eredményeként elérték a medencefeneket jelző alaphegység-részeket is. Természetes, hogy minél több ilyen fúrást mélyítünk le, annál összefüggőbb lesz az a kép, amelyet Alföldünk és így Szolnok múltjával kapcsolatban felidézhetünk.

Két évvel ezelőtt került sor szocialista tervgazdálkodásunk folyamán az első szolnoki és Szolnok környéki olaj-

kutató mélyfúrásra, amelyet azóta több fúrás követett. Nem feladatomban, hogy e gazdaságilag rendkívül fontos munkálatokat részletezzem, csupán szeretném hangsúlyozni a fúrásoknak az *Alföld történetének kutatásában való rendkívüli jelentőségét.* Ezek eredményeképpen sok probléma és feltételezés tisztázódott. Általuk igazán „mély” bepillantást nyertünk Szolnok múltjába. Most már valójában százmillió évre tekinthetünk vissza. Erről a százmillió évről lesz a továbbiakban szó — egészen röviden.

Az alföldi medence-alakulat fenekét képező alaphegységet a Föld ő- és középkortól származó képződmények alkotják. Ez az alaphegység a Föld középkorában összetöredezve már csak romjaiban állott fenn és lesüllyedt. A földtani középkor kréta-korának közepén (ezelőtt 80—100 millió évvel) az akkori szárazföldre benyomul a tenger. Ezzel a nagy tengerelönyomulással (transzgreszió) kezdődött a felső-krétakor. A hazánk területére is benyomuló és az alaphegységet nagyrészt előtűnt tenger Európa déli részéről terjedt észak felé és kelet-nyugati irányba; ezt a tengert nevezzik a geológusok Tétisznek. Ebben vastag üledéksor rakódott le. A kréta képződményei a különböző területeken különbözőképpen alakultak. Szolnokon, illetőleg Szolnok környékén kvarchomokkő, vékony márga és mészmárga rétegekkel; kemény rétegmenten sötétszürke tömött agyagmárga; mészmárga homokkő beagyazásokkal és vulkáni diabáztufa-agglomerátum.) A diabáz nevű kőzet az Alföldet körülvevő hegyekben ott található meg a felszínen, ahol abban az időben nem volt tenger: így a Bükk hegységben (Szarvaskő), továbbá Erdélyben a Bihar hegységben. A középkor képződményei szerves maradványokban nagyon szegények. A finom szemcséjű agyagmárgákból egysejtű mészvázú tengeri állatok, a foraminiferák vázai iszapolhatók ki, amelyek a kormegállapítás szempontjából fontos szerepet játszanak. Magyar nevük nincsen e kihalt fajtáknak (Globotruncana Linneana, Bullimina Mur-

1) DIABÁZ a földtani középkorban működő vulkánok sötét színű kőzete; DIABÁZTUFÁ a diabázvulkánok működésénél levegőbe került, majd leülepedett vulkáni finom törmelék; az AGGLOMERÁTUM kifejezés arra utal, hogy a vulkáni törmelékbe nagyobb, keményebb kőzetdarabok ágyazódtak be.

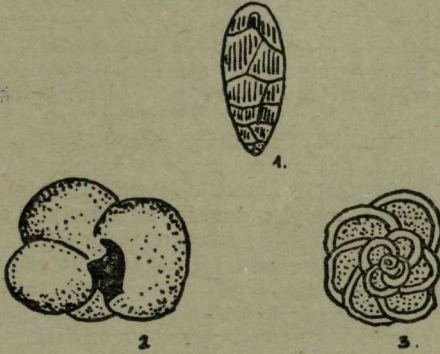

A TENGER ELÖNYOMULASA (TRANZGRESSZIO) ÉS VISSZAHÚZÓDÁSA (REGRESSZIO) SZELVÉNYBEN ÁBRÁZOLVA.

(Bülow után.)

1. A partokhoz közel homok rakódik le, a parton durva kavics.
2. A tenger előnyomul, mélyebb lesz, a homokra agyagot rak le.
3. Az agyagra mélytengeri rétegek rakódnak.
4. A parti, sekély-, közepes- és mélytengeri üledékek egymásutání rétegsorából adódik a „transzgresszió”.
5. A tenger visszahúzódnásával fokozatosan agyag rakódik le a mélytengeri üledékekre.
6. Végül teljesen befedi a mélyebb tengeri üledékeket.
7. További visszahúzódnáskor az agyagra a sekély tenger homokja, majd a part kavicsa rakódik.
8. A tenger előnyomulását és visszahúzódnását ábrázolja a szelvény: egy teljes „formáció” történetét.

chi sonia, Globigerina sp. stb.). Ezek a tengeri állatmaradványok igazolják, hogy a rétegek tengerben rakódtak le. A foraminiferákon kívül néhány szivacsstű-maradvány is mutatja a rétegek tengeri eredetét.

FELSŐ-KRÉTA FORAMINIFERÁK.

1. Bulimina sp.   2. Globigerina sp.
3. Globotruncana linnaeana.

A kőzetekből azt következtetjük, hogy Szolnok környékén egy erősen ingadozó mélységű meleg tenger terült el a földtani középkorban. Az alaphegység, amely egységes tömbként (Tiszia) foglalt helyet a Nagyalföld helyén, a kréta-kor folyamán részleges feldarabolással fokozatosan süllyedt le, helyet adva a következő korszakok üledékképződéseinek.

Szolnok környékén (Rákóczi-falva) a legáltalánosabb kréta-kori képződményt flisnek²⁾ nevezzük. Ez a rétegcsoport foraminifera állatmaradványai alapján egyeztethető a debreceni II. sz. fúrásban Majzon L. által kristályos alaphegység fölötti felső-kréta flisnek meghatározott rétegcsoporttal, valamint a jászberényi fúrásban kvarcfillit³⁾ felett hasonlóan átfürül kréta-flissel. Szolnok alatt közvetlenül diabáztufa és agglomerátum a kréta-kor kőzetmaradványa. A diabáz kőzettani analógiák alapján felszín alatti vulkáni képződmény, amely a felszín fölé már nem tudott kitörni.

A kréta-képződmények felett — amelyek, mint említettem, a földtani közép-

kort képviselik — az újkor rétegeit találjuk. Ez a földtani harmadkorról kezdődik. E kor első rétegei riolittufából állanak. Ezzel a világos, zöldesszürke, porózus kőzettel agglomerátum, durva tufás agygrétegek váltakoznak. A képződmény korát egészen pontosan meghatározták, és a földtani harmadkor miocén korszakának tortonai emeletébe sorolták. Ez a tufa az Alföldet szegélyező lávát kidobó vulkánok finom törmeléke vulkánosság termékeként, mint riolit nagy távolságról kerülhetett ide. A vulkáni por a levegőbe kerülve messze vidékre, így Szolnok környékére is eljutott, s a tengervízbe lerakódva felhalmozódott. A kiszórt vulkáni anyagból álló tufarétegek azonban származhatnak a földfelszín lepusztulásából is.

Ebben a korban a tenger mélysége gyakran változott, amit finomabb-durvább szemcséjű homokkő, agglomerátum, agygrétegek igazolnak. A vörös színű durva homokos agygrétegekből arra lehet következtetni, hogy a vidék egy-egy része időnként teljesen szárazra is kerülhetett. A kőzettani megállapítások tehát azt igazolják, hogy ekkor az Alföld medencéje, tehát Szolnok környéke is nem volt nagykiterjedésű egyseges tenger, hanem kiemelkedett szigetek közötti terület, szigettenger volt.

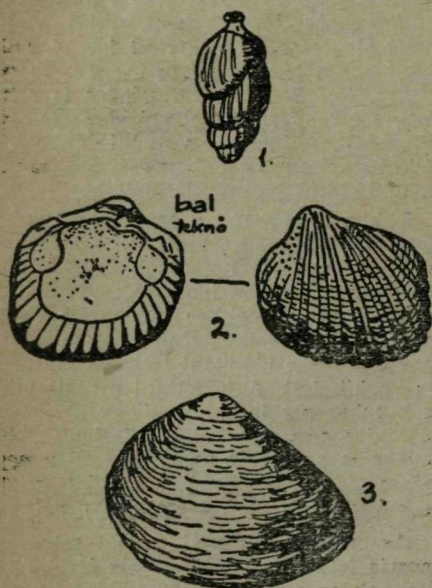
Az említett tortonai emelet rétegcsoportja felett levő felsőmiocén korú rétegeknek nevezzük. Ezek általában vékonyabbak, de már a maradványok alapján megállapítható, hogy mélyebb tengerben rakódtak le. A többi alföldi mélyfúrás rétegsorával egybevetve általánosabb elterjedésű, mint az előbbi rétegcsoport. E mélyebb tengeri üledékek sötét barnásszürke tömött agyagmárgák és márgák finomabb és durvább homokos részekkel. A medence területének süllyedése a szarmata emeletben vált általánossá. Rétegeinek elkülönítése a tortonai emelet felé meglehetősen nehéz, mivel a rétegek erre meg egyező módon települnek fokozatos átmenettel. Szolnokon azonban megkönnyíti a két rétegcsoport elhatárolását az a jelenség, hogy riolittufa csak a tortonban található.

A szarmata-rétegek állatmaradványokban meglehetősen szegények, ami a rétegek csoportosítását nagyon megnehezíti. Egyik kiváló ismerőjük, Strausz L. megkülönböztet tengerpartközeli képződményeket, amelyeket az uralkodólag előforduló puhatestű maradványokról cerithiumos üledékcsop-

2) A FLIS homokkőből és palából álló rétegcsoport. Helyenként durva konglomerátum (gömbölyded kőzetdarabok vasas, vagy meszes kötőanyagba ágyazva); vasas kötőanyagú homokkő; palánk, melyek néha a nagyobb mészfartalom következtében márgásak, máskor kovasavban dúsak; valamint zöld és vörös anyagok is előfordulnak.

3) A FILLIT leveles szerkezetű átalakult kőzet.

portnak nevez. Ez a medence szegélyén fordul elő, és durva részkből, meszes homokkőből, kisebb részben agyag- és mészmárgákból áll. A medence belsejében már *nyílttengeri* képződményeket találunk, ezeket Strausz limnocardiumos üledékcsoportnak nevezi. Ez főleg márgából, homokkőből és agyagból áll. *Ez található Szolnok alatt is.*

1. *Uvigerina pygmaea*. Tortonai foraminifera.
2. *Cardium obsoleteum*, miocén szarmáti emelet.
3. *Macra podolica*, miocén szarmáti emelet.

Hazánkban a miocén közepén volt a legnagyobb terület tengerrel elborítva. A miocén végén már erős tengeri visszahúzódás (regresszió) következett be egész Európában. Egyidejűleg több terület süllyedt ennek folytán Európa déli és délkeleti részein, több helyen nagy, félsósvízü medencék alakultak ki. A szarmata-rétegek állatvilága jellegzetesen olyan alakokból áll, amelyek a tengervíz sótartalmának erős ingadozását elviselik (félsósvíz=brakkvíz). Emellett kisebb mennyiségben édesvízi és szárazföldi alakokat is találunk benne. Ezek az állatok a tengerbe ömlő folyók által mosódtak be, illetve szárazföldi vagy édesvízi lerakódásokban fordulnak elő.

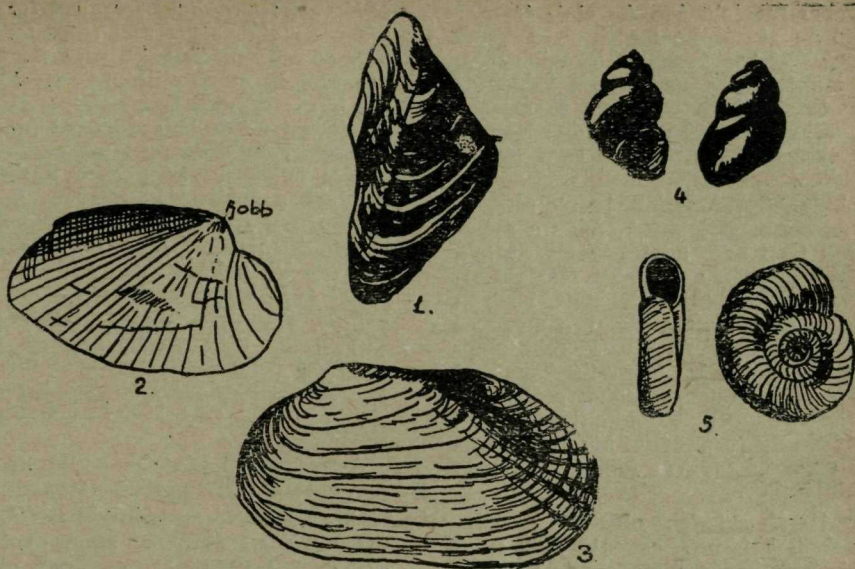
Szolnoki rétegsorunkban a szarmata-kori rétegek felett a *pliocén* korszak alsó-, majd felső-pannon rétegei követ-

keznek. Gyakori eset az alföldi mélyfúrásoknál, hogy a pannoniai rétegcsoport több helyen a szarmata- és torton-rétegek részleges, vagy teljes elpusztulása következtében közvetlenül a medencefenék középkori, vagy pedig ókori kristályos alaphegységére települ rá transzgredáló módon. Szolnokon azonban — mint említettem — a szarmata-rétegek megvannak, és ezekre az alsó-pannon folyamatos átmenettel következik közvetlenül élesen megvonható határ nélkül. Az alsó-pannon rétegek alsó részén, közvetlenül a szarmata-rétegek felett, márga, mészmárga, agyagmárga majd vastag homokkőrétegek foglalnak helyet, melyek durván elhatárolják az alsó-pannon rétegeket a szarmatától.

Az alsó-pannon rétegek tömött sötét-szürke, kemény agyagmárgákkal, kevés vastagabb, jól elkülöníthető homokkőrétegekkel vannak képviselve. Ezek általában változó, *segélyebb, majd mélyebb tengeri üledékek*, amit a bennük levő állatvilág maradványai is igazolnak. Megtaláljuk benne a parti folyótorkolatokban élt *Congerina* nevű kagylót (ilyen a tihanyi „kecskeköröm”) és a már említett *Limnocardium* nevű mélyebb tengeri kagylóféléket, vastag bordás héjakkal, amelyek az erős mozgatottságnak jobban ellenállnak. Az Alföld süllyedése a pannonban általánossá vált. A folytonosan süllyedő medencében óriási mennyiségű tengeri üledék rakódott le; ezért van az, hogy az alsó-pannon rétegek elterjedése még nagyobb területekre terjed ki, mint a szarmata-rétegeké.

A felső-pannoniai rétegek Szolnokon szintén átmenettel, megegyező településsel helyezkednek el az alsó-pannonra. Ezek sokkal változatosabbak, *finomabb-durvább üledékek*, előbbinél gazdagabb ősszállatársasággal. Közetei: agyagmárga, meszes agyag változó finomhomok tartalommal; finomhomok vékonyhomok kőpadokkal. Ezeknek a rétegeknek felsőbb részeiben sok helyen vékony fiatal barnaszén-, lignitrétegeket találunk. Ezek az Alföld peremén kis mélységben a felszínhez jóval közelebb fordulnak elő és ott bányásszák is. (Rózsaszentmárton, Gyöngyös, a Bükk-alján több helyen.) Sok kagyló fordul elő, amelyek azonban majdnem mind a *Limnocardium* fajai közé tartoznak. Ezenkívül folyóvízi jellegű *Viviparus* (elevenszülő) és *Planorbis* (tányér-) csigákat találunk. Az alsó-pannonban már elzárt, kiédesedő vízü beltenger a felső-pannonban történt nagyarányú feltöltő-

PANNÓNIA KAGYLÓK ÉS CSIGÁK.

1. *Congeria balatonica* partsch.   2. *Limnocardium lenzi*.
 3. *Unio wetzleri*.   4. *Viviparus böckhi* Halav.
 5. *Planorbis* Cornu.

déssel szétszakadozott. A feltöltést a kialakuló folyók törmelékfordó és gyűjtő munkája eredményezte. A hazánk területén lévő beltenger ekkor már tó-rendszerre vált, amelynek feltöltődése közben a folyók útján rengeteg szárazföldi csigamaradvány került be a rétegekbe.

Ez idő alatt az éghajlat a mainál sokkal melegebb szárazföldi jellegű volt fagymentes télel. A kialakult szárazföldön élő emlősök világa Észak-Amerikából Kelet-Ázsián át új elemekkel szaporodott. Itt éltek már a harmadkor elejétől, illetőleg a miocéntól a mai ló ősei: a kistermetű *Anchiterium*, majd a pliocénben a nagyobb, zebrára emlékeztető *Hipparion*; továbbá az egyéb emlősök közül az ormányosok egyik őse, a hatalmastermetű *Dinotherium* és az elefántszerű *Mastodon*. Ezenkívül különböző ragadozók. A növényzet kevert, nagyobb részben erdei, kisebb részében pusztai alakokkal; nedves, meleg éghajlathoz szokott növények voltak ezek. A magaslatokon azonban szárazabb, hidegbb környezetre utaló növények népesítették be a vidéket.

A pannóniai emelet végén már a folyóvízi üledékek jutottak túlsúlyhoz. Sümeghy szerint a pannóniai emelet

után a medencén belül egyes területeken további süllyedés következett be, s ezekben a süllyedésekben agyag, homokos agyag, homok, agyagos homok rakódott le. A feltöltődés a medencei üledékekben a süllyedés mértékét meghaladja, s így a tavi jelleg folyóvízivé válik. Ezeket az üledékeket levantei üledékeknek nevezzük. A levantei emelet üledékei az Alföldön kizárólag vízi, mocsári, tavi üledékek folyóvízi kereszt-reteggeztséggel, tarka, zöldes-barnás, fekete agyag- és homokrétegekkel, tözegetes, fásszövetű szenesedett részekkel. Állatmaradványai — kagylók, csigák — sima, egyszerű vázú alakokból állanak. Ezek főleg folyóvízi élőlénymaradványok, és nem kapcsolódnak a pannóniai beltavi állatvilághoz. A pannóniai emelet felé nehezen bár, de elhatárolhatók ezek a rétegek, viszont nagyon nehéz a következő, negyedkori, pleisztocén rétegektől elkülöníteni.

Az utolsó legfiatalabb a pleisztocén (jégkorszakbeli) és a holocén (jelenkorbeli) képződmények rétegsora. Ezek itt a medencében tavi anyagból, löszből, homokból és folyóvízi homokból állnak. A pleisztocén korra esik a jégkorszak négy nagy főbb eljegesedése, a maihoz hasonló éghajlat kialakulása és

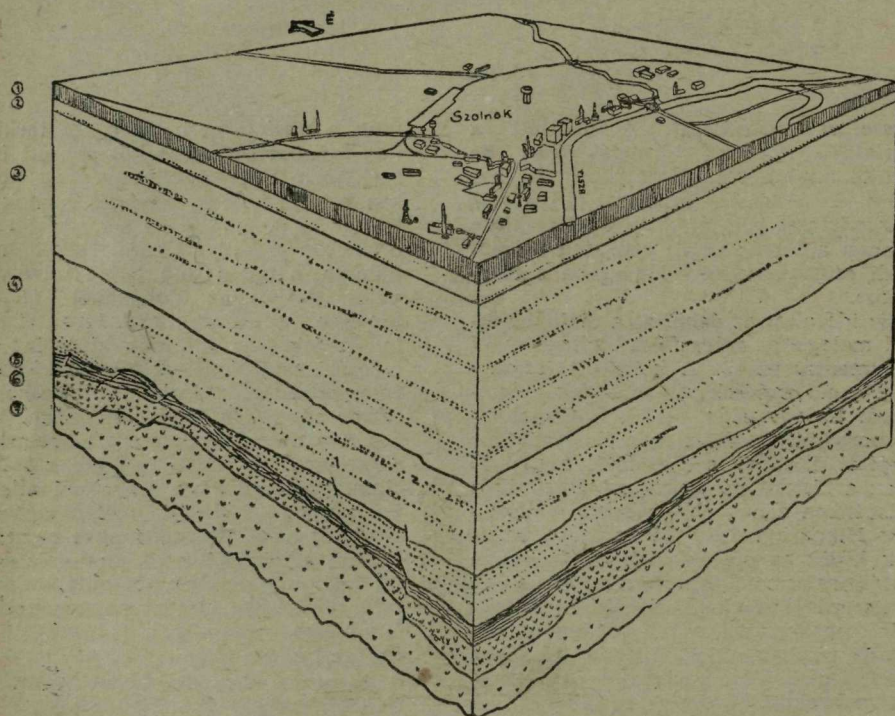
az ember megjelenése. Az olaj- és gázkutató mélyfúrásoknál ezek a rétegek igen csekély vastagságúak a régebb földtani korok képződményeinek vastagságához képest. Ezért ezeknek a rétegeknek geológiájával ennek a dolgozatnak a keretében részletesebben nem foglalkozunk.

A különböző földtani korok rétegeinek felsorolásából láttuk, hogy a mélyfúrások igen sok adatot szolgáltatnak, amelyek alapján az Alföld földtani viszonyait rekonstruálni lehetett. Nagyon lényeges eredmény az, hogy a medence fenekéig hatolt fúrások az idősebb alaphegység alakulására is rávilágítanak. A mélyfúrások fontos adatokat szolgáltatnak az egész ország földtani szerkezeti tagolódásáról is, s ezáltal közelebb kerülünk az ország teljes földtani képének kialakításához.

Az Alföld minden oldalról szegélytörésekkel határolt, egyenlőtlenül süllyedő, beszakadós medence. A kiala-

kulás előtt az Alföld jelenlegi területét régente elfoglaló alaphegység-részek már az alsó-miocéntól kezdve megismételt törések mentén lépcsősen süllyedtek le a medencébe. A keletkezett nagy mélyedést töltik ki a földtani harmad- és negyedkor üledékei. A süllyedés mértékére jellemző, hogy azok a rétegek, amelyek a medenceperemeken hegységeinkben a felszínen megtalálhatók, a medencében már 2—3000 m mélységben vannak. Pl. a Bükk hegységben (Uppony) a felszínen levő felső-krétakorú képződményeket Szolnok térségében 2000 m-nél nagyobb mélységben találjuk meg. A medenceperemeken még kisvastagságú pannóniai rétegek a medencében helyenként a 3000 m mélységet is elérik.

A mélyfúrási adatokból kitűnik, hogy a medence alján a Föld ókorából származó kristályos és a középkorból származó triász-krétakorú alaphegység-részekről beszélhetünk. Alföldünk szerke-

Szolnok környékének tömörszelvénye

1. Pleisztocén.		3. Felső pannóniai.
2. Levantei.		4. Alsó pannóniai.
	5. szaramata	
	6. Mjocén tortonai	
	7. kréta	

zetileg nem egységes medence-alakulat. A medencefenék különböző mélységei különböző méretű mozgásból eredő süllyedésre utalnak, vagyis *pásztás szerkezetű medencealjzattal* kell számolnunk. Így a Magyar Medence déli részében egy középkori vonulatot, majd egy kristályos ókori vonulatot különböztetünk meg, amelyet észak felé egy újabb középkori, majd egy kristályos ókori vonulat követ. A vonulatok ÉKK-DNyNy-i lefutásúak. A medencefenék ókori kristályos vonulatán a krétakori, már említett flis-képződményt több helyen megtaláljuk.

A párhuzamos törések melletti egyenlőtlen süllyedések a levantei, sőt pleisztocén rétegekig nyomozhatók. A medenceperemeken észlelt törések kisebb mértékben a medence belsejében is követhetők. *A medencealjzatnak Szolnok alatti részén a közép- és harmadkori képződmények felszine egyenlőtlen térszintet mutat.* Több, vetődések által létre-

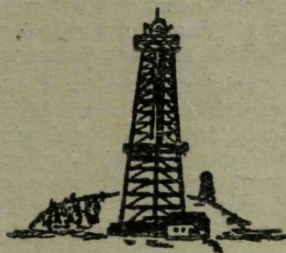
jött kisebb-nagyobb rétegfelboltozódást észlelünk, amelyeket szűkebb-tágabb völgyek választanak el egymástól. A medencealjzat ÉNY felé emelkedik. *A mélyedéseket kitöltő fiatalobbkori képződményekben már jóval gyengébb és kisebbfokú elmozdulások (diszlokációk) mutatkoznak, több olaj- vagy gáztárolásra alkalmas rétegtani csapdával. Ezeknek a kutatása van jelenleg folyamatban.*

Mint láthatjuk, sok kérdésre derült világosság az alföldi medence kutatásában. Természetesen még sok kivizsgálendő részlet van hátra. E kérdéseknek tisztázása és ennek alapján *hazánk ipari fejlődéséhez szükséges nyersanyagoknak a feltárása* képezi az előttünk álló feladatok legfontosabb pontjait. Ez viszont *a szolnoki földtani viszonyok további megismeréséhez vezet; százmillió, vagy annál is több évrnek tökéletesebb, alaposabb magyarázatához.*

Rásonyi László

I R O D A L O M:

- Telegdi Róth K.: Magyarország geológiája, 1929.
 Sümeghy J.: Adatok az Alföld földtani felépítéséhez. (Földt. Int. Évi jel., függelék 9. 1947.)
 Szurovy G.: A Nagy Magyar Alföld földtörténeti és hegyszerkezeti vázlata. (Földt. Közl. 78. 1948.)
 Vadász E.: Magyarország Földtana, 1953.
 Gaál J.: A Kincstár alföldi mélyfúrásai (Term. Tud. Közl. 1928.)
 Sümeghy J.: A Tiszántúl. (Földt. Int. Kiad. Bp. 1944.)
 Schréter Z.: A debreceni kincstári mélyfúrások földtani eredményei. (Földt. Int. Évi jel. 1933—1935.)
 Täuber A.: Lage und Beziehungen einiger tertiärer Vulkangebiete Mitteleuropas zu gleichzeitigen Meer. oder grossen Seen. (Neues Jahrbuch S. Min. Geol. u. Pal. Beilage Bd. XXXVI, 1913.)

ADATOK A KARCAGI MÉZESKALÁCSOSSÁG NÉPRAJZÁHOZ

A mézeskalácsosság évszázadokon át igen elterjedt és közkedvelt kisipar volt. A vásárok és búcsúk, tehát hagyományos összejövetelek és népünnepek alkalmával árusított mézeshuszárt és szívet nemcsak a fiatalok, hanem az idősebbek is szívesen vásárolták. Évszázadokon át a mézeskalács azon kevés „művészi alkotás” közé tartozott, amely minden falu legkisebb viskójába is eljutott.

A mézeskalácsnak a magyar nép életében betöltött szerepéről *Mikszáth Kálmán* is igen hangulatosan és kedvesen ír: „... amíg a cseresznyét mérte a kofa, a közelben mézeskalácsos sátrat pillantott meg. No hát oda is be kell térni. Ott aztán bőven akad ajándéknak való. A mézeskalácsosság a legszellemesebb mesterség. Nem a Mercur patronátussága alatt áll, hanem az Amoré alatt. Csupa merő szerelem, csupa incselkedés. Nem is mesterember a mézeskalácsos, hanem poéta. Hangulatot ébreszt, mosolyt fakaszt az ajkakon, elpirulásra kényszeríti az arcokat a süteményeivel, mint az a gondolataival. Ügyszólván a szájában rágja a vásárlónak, ötletekkel látja el, hogyan legyekedjék, csintalankodjék a fehérnépek körül. Ott van a mézeskalácsos szív, — egy kis célzás; mandulával kirakott lovas, — egy kis jóslás; pólyás baba, vagy csak bölcső, — egy kis szemtelenkedés. Hanem ha az apa veszi, minden figura csak nyaláncság.”^[1]

A korábbi századokban is éltek és dolgoztak Magyarország területén mézeskalácsosok. Brassó város mézeskalácsosai Sándor moldvai hercegnek 1564-ben adott ajándékai közül nem felejtették ki a mézeskalácsot sem.^[2] Besztercebányán — az 1382. évi számadási könyvek tanúsága szerint — már több mézeskalácsos dolgozott.^[3]

Magyarország területén a XVI-XVII. sz. fordulójától kezdenek érdekeik védelmére céheket alapítani a mézeskalácsosok, valószínűleg német vagy osztrák hatásra. 1619-ben Pozsonyban alakult meg az első magyarországi mézeskalácsos céh.^[4] Ennek hatására a felvidéki városokban — Besztercebányán, Bártfán, Kassán, Eperjesen, Nagyszombatban — még a XVII. sz. folyamán megalakulnak a mézeskalácsos céhek.^[5]

A lőcsei mézeskalácsosok a XVII. században már élénk kereskedelmet folytattak Lengyelország felé. A XVII. sz. végén Kassa, Eperjes, Rozsnyó és Rimaszombat mézeskalácsosai a hazai piacokon versenyeztek egymással.^[6]

A tisztántúli mézeskalácsosok — eddigi tudásunk szerint — a XVIII. sz. elejétől kezdenek céhekbe tömörülni. A debreceni mézeskalácsosok 1713-ban kaptak alapszabályzatot is tartalmazó kiváltságlevelet a várostól, majd ugyanezt a céhlevelet — némi módosítással — 1726-ban III. Károly erősítette meg.^[7]

A XVI. századi szakácskönyvek is bőséges adatot nyújtanak a mézeskalács készítmények úri konyhákon való alkalmazásáról és az önálló mézeskalácsos mesterek működéséről. Az erdélyi fejedelem főszakácsmestere a XVI. sz. folyamán a következő módon írta le egy étel elkészítési módját: „Az galócának is beli kivetésével, beszósával úgy élj, mint ide fel megmondtam. A levet amikor meg akarod csinálni, jó bort, mézes pogácsát hozass; az mézes pogácsát szép vékonyan metéld a borban, mézet is vess reá, főzd meg azt erősen, hogy a szítán által verhesd, apró szőlőt moss, mandolát tisztíts, almát vágj reá, sáfrányozd, borsold, fahéjjazd meg, így főzd ezt a levet; mikor fel akarod eresztetni, ösd ki a sóból, s az mely leve az tűznél fő rázd abban. Minden szerszámát, valami hozzá kívántatik add meg. Immár add fel.”^[8]

Az északkeletmagyarországi mézeskalácsos központokban (Debrecen, Nyíregyháza, Tokaj, Szerencs, Sárospatak és Sátoraljaújhely) — valószínűleg a céhesség, vásározás és legényvándorlás hatására — évszázadok alatt kialakult egy egységes munkamenet, munkatechnika és ezzel kapcsolatban egységes műszókincs, terminológia és szokásjogrendszer. *A karcagi mézeskalácsosság alapjában elüttől a jellegtől.* Vizsgáljuk meg az alábbiakban a karcagi mézeskalácsosság munkamenetét, terminológiáját, munkaszervezetét, szokásjogrendszerét, tehát néprajzát!

Az egyik legfontosabb jellemző vonása — szemben a környező mézeskalácsosságal — az, hogy a *mesterséget Karcagon nem férfiak, hanem nők üzik.* A második világháború előtt dolgozó nyolc karcagi mézeskalácsos közül (K. Nagy Istvánné, Csepentő Lőrincné, Kiss Béláné, Ador Ferencné, Ador Sándor, Nemes Józsefné, Hajnal Mihályné és Győri Ferencné) csak egyetlen férfit találtunk. Napjainkban is három nő (K. Nagy Istvánné, Hajnal Mihályné és Nemes Józsefné) és egy férfi (Nemes József)

folytatja a mézeskalácsosságot. A férfiak viszonyát a mesterséghez az egyik mézeskalácsos asszony férje a következőképpen jellemzi: „a férfinak ahoz kuszpisz”. A férfiak csak vásárra jártak, ha volt szekerük. Anyáról lányára öröklődött Karcagon a mesterség, a tudás és öröklődnek a mesterség viteléhez szükséges szerszámok is. Ebből következik, hogy nem alakulhatott ki ismert nevű mézeskalácsos család, mivel női ágon öröklődik a mesterség.

Mézeskalácsos kardforma

A karcagi mézeskalácsosok műhelye igen egyszerű. A magyarországi mézeskalácsos központokban általában használt eszközök és szerszámok jóformán nem is találhatóak meg a karcagiak műhelyében. A pitarból nyíló kamrában vagy a különálló nyárikonyhában van legtöbb helyen a műhely berendezve. A hagyományos mézeskalácsos műhelyek nagyobb munkaeszközéit a táblának nevezett jellegzetes munkaasztalt, a nagy tárolóállványt, a gárbot nem is ismerik. A szerény műhely állandó berendezési tárgya az *asztal*, a *vásárosláda*, a legtöbbször téglából beépített, sütős *kiskenence*. Újabban, a debreceni mézeskalácsosság hatására Nemes József rendezett be magának egy szabályosan felszerelt műhelyt. Ez azonban teljesen egyedülálló.

A karcagi mézeskalácsosok tésztakészítésének munkamenete is egészen speciális. A női háztartási munka nagyon rányomja jellegét a mesterség munkamódjára. Első teendőjük a *szirup* elkészítése. Ezt üzletben vásárolt *zománcos kasztróban* készítik. Tíz kiló mézet, tíz kiló cukrot és öt liter vizet főznek sziruppá. A *szirup* elkészítése után végzik a *bekavarást*, a liszt és a *szirup* összedolgozását. A *bekavarást* régebben nagy *fateknőben* végezték, ma már a boltokban vásárolt *zománcos vándlingot* használják. Ebben a tésztát nagy fakanállal vagy kézzel keverik össze. A legidősebb karcagi mézeskalácsos — K. Nagy Istvánné — még emlékezik arra, amikor a lisztet kiöntötték az asztalra, közepébe lyukat csináltak, ebbe beleöntötték a mézet, és a többi háztartásban készülő tészta módjára gyúrták meg az asztalon a mézes tésztát. Ez a munkamód a tészták háztartásban végzett készítésének hatására tal.

A tészta elkészítésének második mozzanata a *gyúrás*. Ezt régen — a hagyományos mézeskalácsos munkaeszközön — a *gyúró*n vagy *gyúrópadon* végezték. A gyúró kb. 60—70 cm. magas oldalakkal ellátott téglalapfelületű asztalka; egyik rövidebbik oldalának a közepén csuklószerkezettel egy 160—180 cm-es rud mozgatható függőlegesen. A *gyúrópad*, Debrecenben *brehpád* mellett ketten dolgoznak, az egyik a *ruda* mozgatja fel és le, a másik személy a gyúró felületére tett tésztát hajtogatja a rúd alá. A *gyúrással* lesz a korábban csak durván összeállított, szemcsés, lisztes tészta egyéges, kidolgozott, további munkára alkalmas. A *gyúró*n 15-20 kiló tésztát 15-20 perc alatt meg lehet dolgozni. Az utóbbi 8-10 év óta már ezt az eszközt sem használják. Helyette inkább kézzel gyúrnák meg a tésztát, bár ez sokkal nehezebb és jóval lassabban megy, de a női munkának mégis megfelelőbb. Ma már csak Nemesék dolgoznak *gyúróval*, illetve debreceni típusú *brehpáddal*.

A mostmár kidolgozott tésztát az asztalon 4—6 mm vastagságúra kinyújtják és a szükségnek megfelelőre feldarabolják. A kiszabott, mézes tésztát *faformákba* nyomkodják bele. Ezt a műveletet — úgy, mint a többi helységek mézeskalácsosai — *kiverésnek* nevezik. Az asztalra tett formára ráhelyezik a tésztát, majd újhéggel, tenyérral belenyomkodják, körbesimítják, majd a tenyér vastag, húsos részével több erős ütést mérnek rá, végül a felesleges részt kézzel lemetszik. A kivert tésztát *deszkákra* rakják, s ezen tárolják a sütésig.

A debreceni vásárokon nagyon keresett cikk volt a mézes tésztából készített *korsó*. Mondhatjuk azt is, hogy a korsó volt a karcagi mézeskalácsosok remeke. A debreceni mézeskalácsosok vásárookra, kiállításokra százzszámra vásárolták a karcagiaktól. A debreceniek nem bajlódtak vele, vagy nem is tudták, inkább megvásárolták.

A korsó készítéséhez keményebb tésztára volt szükség. Ezt úgy nyerték, hogy

a rendes mézestésztahoz vizet adtak, s ezt a kezük között felmorzsolgatták, majd ismét összegyúrva megkapták a *korsó* készítéséhez alkalmas, keményebb tésztát. Ezt a tésztát hengeralakúra gyúrták, s az asztalon hengergetve a belső részét *fúruval* (araszos, orsószzerű faeszköz), kívül a kezükkel formázták. Munka közben nagyon vigyáztak a *korsó* oldalának vastagságára. A vásárlók azt tartották takaros *korsónak*, amelyeknek a fala szép vékony volt. A nyak és száj részeit kézzel formázták meg. A belsejébe egy-két szem tengerit tettek. A fülét utólag ragasztották rá. A *korsó* sütése közben vigyáztak arra, hogy a tűz ne hirtelen érje, mert akkor összezsugorodott. Az egyik oldalát jobban „megkaptatták a lánccal”, hogy azon az oldalán kissé sötétebb barna legyen. A második világháború óta már nem készítenek *korsót* a karcagiak.

A mézestészta sütését a karcagi mézeskalácsos asszonyok a házban levő *búbos kemencében* végzik. A *kiverés* után tárolt mézestésztát egyszerre sűtik meg. A sütés jár a legnagyobb fáradsággal, különösen ott, ahol nemigen kerül segítség hozzá.

A sütés előtt *felfűtik* a kemencét. Ehhez szalmát, csutkát, kórót, galyat használnak. Mint mondják, a felfűtéshez három-négy dugatnyi tüzelőanyag szükséges. Leégés után ennek a pernyéjét *színvonóval* kitisztítják, illetve a parázból a kemence egyik oldalán tüzet élesztenek. Sütés közben a tűz állandóan ég. A nagy *tepsikbe* rakott tésztát először a kemence szája mellé, a tűzzel ellentétes irányba teszik. Amikor már kellőképpen felmelegedett a tészta, beljebb csúsztatják, s úgy forgatják, hogy minden oldalról jól megsüljön. A *tepsi* csúsztatásához, igazgatásához vas *piszkafát* használnak. Ha *piszkafájuk* nincsen, megfelel egy egyszerű karó is, melynek a végébe belevernek egy szeget. A sütést a mézeskalácsos asszony maga végzi. Segíteni a lánya szokott.

A mézestészta díszítésének eszköze — mint fentebb már utaltam rá — a *forma*. *Formának* nevezik a tiszántúli mézeskalácsosokat azokat a homorúan vésett faeszközöket, melyekbe díszítés céljából a mézestésztát nyomkodják bele. A *formának* nagy népművészeti és művelődéstörténeti értéke van. Megmutatják a korábbi századok művészkedését, ízlését, faragótechnikáját és viseletét. A mézeskalácsosok művészete valójában a faragóművészet.

Lovat ábrázoló karcagi mézeskalácsos forma

A *fa formákat* a mézeskalácsos mesterek vagy segédek maguk faragták. Sokan igen magas művészi színvonalra emelkedtek a formametszés terén. A metszés igen ügyes kezű és sok gyakorlatot kíván. Majdnem minden mézeskalácsos központ kitermelte a maga formafaragóját és sok esetben faragósflyusát is.

A legöregebb karcagi mézeskalácsos, K. Nagy Istvánné szerint az elmúlt század hetvenes éveiben nem ismerték még Karcagon a *formákat*, csak kézzel díszítették a tésztát. Ezt a tudósítást alátámasztja az is, hogy egyetlen olyan *formát* sem találtam Karcagon, amelyet a XIX. sz. végénél vagy a XIX–XX. sz. fordulójánál korábban faragtak volna. Valójában nem is volt formametszőjük sem. Ennek legfőbb oka az, hogy nők képviselik és képviselték a mesterséget, s a nők sohasem kísérelték meg a formametszést. Egyik-másik mézeskalácsos asszony férje (Cseppentő Lőrinc és Vadai Imre) metszett *formákat* az első világháború előtt. Az általuk metszett *formák* eléggé primitívek. A karcagi mézeskalácsos asszonyok legszebb formáit a debreceni mézeskalácsosok híres formafaragója, Kálmánczhelyi Ferenc faragta.

Formáik között leggyakoribb a debreceninek nevezett kerek *tanýér*, a *szív*, a *rákóczi-huszár*, a *perzsinek* nevezett díszesruhás, esernyős, legyezős nőalak és a pólyást ábrázoló *baba*.

Századunk harmincas éveinek elején a debreceni mézeskalácsosság hatására megkezdtek a mézestészta készítése mellett az úgynevezett *ejzolt* tészták készítését. Jellemző az elterjedtségére, hogy még máig sem tanulta meg mindegyik karcagi mézeskalácsos. Ennek az is az oka, hogy a vásárlóközönségük sem Karcagon, sem a környékén nem igényli. Az *ejzolt* tészta alapján más, mint a mézestészta; méz nélkül, csu-

pán cukros tésztából készül. Ebből a tésztából készítik az *ejzolt*, piros, festett tükrös sziveket. Az *ejzolt* szivek közepére vagy tükröt, vagy kereskedőktől vásárolt, szerelmespárt ábrázoló képeket ragasztanak. A kép alatt kis vers olvasható, melynek mondanivalója a képpel szoros kapcsolatban van. Ime egy-két ilyen versike:

1. *Ha fecske lehetnék,
Mindaddig röpülnék,
Míg utól érnelek,
Nálad nyugodhatnék.*
2. *Szeress imádotti kedvesem,
Tedd menyországgá életem.*
3. *Kebled édes rejtekében
Elégedés honoljon,
S eg-dről a bú fellege
Mindig szerte oszoljon.*

A karcagi mézeskalácsos asszonyok a tészták készítése mellett még ezelőtt 8—10 esztendővel is rendszeresen foglalkoztak *cukorka* készítésével is. Készítettek *égetett, kámforos, málnás és mézcukrot*. A cukorkát darabszámra árusították. Vásározásuk során cukorkájuk főleg Kisujszálláson, Kunmadarason, Püspökladányban, Kabán, de főleg Karcagon volt igen kelendő.

Baba forma

A legutóbbi évekig a vásárok voltak a kereskedelmi élet szinte legnagyobb alkalmi. A mézeskalácsosok is készítményeiket leginkább vásárokon árusították. A karcagi mézeskalácsos asszonyok is rendszeresen eljártak a környékbeli vásárokra. Leggyakrabban Debrecenbe, Kabára, Hajdúszoboszlóra, Püspökladányba, Földesre, Kisújszállásra, Nádudvarra, Kunmadarásra, Mezőtúrra és Túrkevére jártak el.

A vásárokra vagy saját szekerekükön, vagy fogadott szekéren mentek. Az árut hatalmas *vásári ládákban* szállították. A vásárokon sátrakban árusították.

A karcagi mézeskalácsosok legkedveltebb vásárhelye a debreceni vásár volt. A vasárnap kezdődő vásárra már csütörtökön este elindultak, s pénteken a reggeli órákban érkeztek meg. Délután már ki is pakoltak. „Szombaton csak csengett, lengett” — mondják a karcagiak. A vásár csak délután kezdődött, és három-négy napig tartott. Szerdán este indultak szekerekkel haza. Szívesen emlékeznek vissza ezekre a vásárokra. Ma már valóságos legendákat mesélnek a debreceni vásárokról. Azt mondják, hogy volt olyan vevő, aki egy-kétszáz pengő értékű árut is vásárolt tőlük, s ezeket küldte ajándékba külföldi ismerőseinek. Debrecen város lakossága is nagyon szívesen vásárolt a karcagi mézesektől.

Összegezőképpen megállapíthatjuk a következőket: Karcagon a mézeskalácsosság a nők munkája volt. Munkájukat lényegében háziipari keretek között végezték és végzik ma is. Nem vették át a tipikus mézeskalácsos-munkaeszközöket s ezzel kapcsolatban a mézeskalácsos terminológiát, a munkafolyamatokat, eszközöket jelző műszavakat sem. Az általános mézeskalácsos terminológiából csak a *bekavarás, ejzolás* műszavakat ismerik, de nem nevezik a *valgernek* a nyújtófát, nem mondják *lengolásnak* a nyújtást, nem ismerik a gyúró *brehpad* elnevezését. Nem ismerik a *tokni, forsunk, bilét, ceig, sper, mászli, nohám* stb. szavakat és elnevezéseket, amelyeket a magyar mézeskalácsos központok mesterei ma is alkalmaznak. *Formaanyaguk* is — mondhatnánk — igen szerény és egyszerű. A nők az egész mesterség jellegét, munkatechnikáját a saját házi munkájuknak

megfelelőre hangolták át. Nem szakadt el a karcagi mézeskalácsosság a paraszti munkától sem. A mézestészta készítése mellett állandóan foglalkoznak a mezőgazdasági munkával is.

Nem találtam nyomokat korábbi céhességükre sem. A század elején egy-egy karcagi mézeskalácsos iparengedélye megkapásához csak két mézeskalácsos tanúvallomása volt szükséges. Nem is hallottam, még a legöregebbek sem beszéltek arról, hogy valaha vándorolniuk kellett volna a mesterlevél elnyerése előtt. Pedig a legényvándorlás intézménye messze túlélte a céhek életét.

Mindebből kirajzolódik elének a karcagi mézeskalácsosság életmódja, munkatechnikája. A fentiek alapján erősen feltételezhető, hogy a karcagi mézeskalácsosok a múlt század folyamán, amikor még a céheket sem oszlatták fel, *kontárok*, céhen kívüli iparosok voltak. Ez a feltételezés nem leértékelése a karcagi mézeskalácsosságának, sőt ebben a különbözőségben, egyedülállásban rejlik a tudomány számára az értéke. A karcagi mézeskalácsosság őrizte meg a magasabb fejlődési fokra eljutott mesterség egy korábbi fejlettségi fokának munkatechnikai, életmódbéli emlékét.

Szabadfalvi József

A mézestányér iormája Karcagról.

I R O D A L O M:

1. MIKSZÁTH KÁLMÁN: A fekete város. Budapest, 1953. 244. l.
2. RODICZKY JENŐ: A méhről való ismereteink, Bécs, 1876. 72. l.
3. SÖTÉR KÁLMÁN: A méh és világa. Budapest, 1908. I. 58. l.
4. BÁTKY ZSIGMOND: A magyarság néprajza. Budapest, 1941. I. 261. l.
5. HOUDEK I.: Čechovnictvo na Slovesku, Turc. Sv. Martin, 1943. 113
6. RODICZKY JENŐ: A magyar méhészet multjáról. Budapest, 1892. 19–20. l.
7. SZABADFALVI JÓZSEF: A debreceni mézeskalács. A.föld, V. 1954. 4. sz.
8. RADVÁNSZKY BÉLA: Régi magyar szakácskönyvek. Budapest, 1893. 136. l.

HONFOGLALÁSKORI TEMETŐ JÁSZSZENTANDRÁSON

„Honfoglaláskori temetőre bukkantak Jászszeptandrásón a szolnoki Damjanich János Múzeum régészei. A sírokban finom ötvösmunkákat találtak.”

Szabad Nép 1955. április 11.

A Jászság történetével foglalkozó kutatók, pedagógusok, helytörténeti szakörök gyakorta használják Fodor Ferenc: A Jászság életrajza című munkáját. Az évtizedes gyűjtő és tudományos munkával készült könyv nagyszerűen foglalja össze mindazon tudományos eredményeket, amelyek 1942-ig, a könyv megjelenésének időpontjáig ismeretessé váltak. Megismerhetjük belőle a Jászság településtörténetét is a csiszolt kőkortól kezdve napjainkig. A honfoglalás koráról azonban adatok hiányában csak azt tudja megállapítani: „Az alighanem kétségtelen, hogy a honfoglaló magyar törzsek nem szállták meg a későbbi jászföldet, hanem valóban gyepűnek hagyták a fejedelmi törzs szállásbirtokai és a kabarok között” (i. m. 126. o.), más helyen pedig ezeket írja: „... a honfoglaló magyar törzsek közül csupán csak a Kér és a Kürt nevét őriz néhány helynevünk a Jászság területén, illetve a Jászság környéki falvakban. Ebből azonban talán nem szabad azt a következtetést vonni, hogy e tájat a honfoglalók is megszállták már” (i. m. 132. o.).

A föld mélye azonban őriz olyan érdekes és értékes emlékműanyagot, amelyek szakszerű feltárásából a letűnt korok, népek életére, gazdasági és művelődési viszonyaira is következtethetünk. Jelentősége van tehát az építkezések, földmunkák során felszínre került minden anyagnak. A múzeumi ásatások célja ugyanis nem a kincskeresés, nem csak a szép és értékes anyag kiemelése, hanem a leletek és leletkörülmények megfigyelése és feljegyzése is. Éppen ezért államunk törvényerejű rendelete értelmében ásatás csak a Magyar Tudományos Akadémia engedélyével folytatható.

1955 április 1—4-ig Jászszeptandrásón feltártuk egy honfoglaláskori temető hat sírját. A temetkezés módja, jellegzetes szívalakú aranyozott ezüst övveretei és a többi mellékletek kétségtelenül arra mutatnak, hogy honfoglaláskori magyar temetkezésre bukkantunk. A leletek gazdagsága alapján pedig biztosan állapíthatjuk meg azt is, hogy egy gazdagabb nemzetség temetője lehet.

A jászszeptandrásai leletmentés eredménye tehát módosítja Fodor Ferencnek főleg nyelvészeti adatokra támaszkodó megállapításait. Az ásatás hiteles anyaga kétségtelenné teszi, hogy a Jászság földje nem volt gyepű, hanem magyar nemzetség is megszállta egyes helyeken. Láthatjuk, hogy egy kisebb ásatás is eredményezhet jelentős tudományos adatokat. Ezért különösen fontos az, hogy a múzeumok gyorsan kapjanak értesítést a leletekről, hogy szükség esetén leletmentő ásatást végezhessenek.

Jászszeptandrásról Medveczki Ferenc ált. iskolai igazgató telefonon jelentette 1955. április 1-én délelőtt a szolnoki múzeumnak, hogy „földmunkák során az iskola közelében sírok és lószerszámok kerültek elő, Jöjjenek ki azonnal, mert André József dolgozó paraszt, megyei tanács tag földjét szőlő alá forgatja és a jó idő miatt az ünnepeken is dolgoznak”. A vonat nemsokára indult, Jászapátin autóbusszal utazást kaptunk és Jászszeptandrás főterén kerékpárral vártak bennünket, hogy rögtön a helyszínre mehessünk. Szépen gondozott szőlők és gyümölcsösök között értünk a Járás nevű határrészben lévő iskolához és az iskoladűlőn át a II. dűlőben lévő ásatási helyhez. A munkások 80 cm mélyen forgatták meg a homokot és több helyen észrevették, hogy egyes részeken sötétebb színű a föld. Leástak mélyebbre és csontokat találtak, de előkerült vastárgy is. A szőlőtelepítéshez azonban nem szükséges

több földet megfordítani, ezért nem ásták ki a sírokat, hanem tovább végezték munkájukat. Rögtön nekikezdünk a sírok feltárásának.

Jászszentendrőn is az ásatások szokásos munkamódszere szerint 5×5 méteres szelvényt kezdünk ásni. Az első ásónyom vastagságú réteg kiemelése után lapátal lesimíttattuk a gödör alját, hogy esetleges beásások, bolygatások helyét megjelöljük. A második, harmadik ásónyommélységben már rendszerint kirajzolódik a sírgödör alakja, mert az egyszer megbolygatott föld mindig elüt a környező bolygatatlan talaj színétől. Az aranysárga színű homoktól itt is nagyszerűen elvált a sötétbarna színű sírgödör. A 280 cm hosszú és 110 cm széles sírgödör méretei alapján gazdagabb sírra lehetett következtetni. Kaparóval, seprővel, ecsettel óvatosan tisztítottuk le a homokot, ügyelve arra, hogy minden előkerülő tárgy a helyén maradjon. Nemsokára azonban sajnálattal kellett megállapítanunk, hogy az 1. számú sírunk bolygatott. A csontváz csontjai annyira össze voltak dobálva a sírban, hogy csak a bal alsó lábszár csontjai maradtak eredeti helyükön és az azoknak külső oldalához temetett lócsontok. A szokásos lókoponyát azonban nem találtuk, csak a végtagcsontokat. A teljesen feltárt Ny-K-i irányítású 140 cm mély sírt lefényképeztük és lerajzoltuk az összes tárgy és csont pontos helyét. Sajnos, a korabeli bolygatás miatt hasznos megfigyeléseket szerezni nem tudtunk. Így röviden felsoroljuk, hogy előkerült 16 db aranyozott ezüst szívalakú övveret. Kettőn nagyszerűen felismerhető textillenymat, amelyet a fénoxid konzervált. Finom lenvászon maradványának látszik. Egy kettétört ezüst lapocska és két apró aranylemezke arra mutatnak, hogy előkelő ember sírja lehetett. A bal alsó lábszárnál lévő tegezveretek és a különféle alakú vasnyílhegy száma (6 db) is a rangot jelezte. Egy jó állapotban maradt vaskengyel, vashevedercsat és egy nagyobb bronzcsat bizonyítja, hogy a lószerszámot is a sírba helyezték.

A 2. számú sír még erősebben bolygatott volt. A 105 cm mélységben lévő csontváz egyetlen csontját sem találtuk eredeti helyén. Az előbbinél kevesebb számú, de hasonló finom ötvösmunkával készült 5 db nagyobb méretű, szívalakú, áttört díszítésű aranyozott ezüst övveret alapján jogosan következtethetjük, hogy előkelő ember sírja lehetett gazdag mellékletekkel, amelyet nem sokkal a temetés után ki tudtak rabolni azok, akik a temetkezés rendjével és a temetkezési szokásokkal tisztában voltak. Előkerült a sírből még egy ún. trepanált koponya is. A koponyalékelésnek nem sok emléke ismeretes ebből a korból. Nagyon figyelemreméltó tehát ez a lelet. A koponya falcsontján ütődést szenvedhetett. Ezért a betört rész körüli csontszéleket kb. 80×80 milliméter nagyságban szilánkolással eltávolították. Azután vékony ezüstlemezzel borították, hogy megvédjék az agyat a külső behatásoktól. Az ezüstlemezkét úgy erősítették meg, hogy széleit a fejbőr alá behúzták. Az ezüst oxidálásának nyoma nagyon jól látható a lék körül zöld folt alakjában.

A trepanált koponyát megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a műtét nagyszerűen sikerült, mert a lék körül a levágott csontvégeknél a csontburjánzás nemcsak megkezdődött, hanem hosszú évek alatt szépen be is fejeződött. A koponya és főleg a fogak megvizsgálása bizonyítja, hogy rendkívül magas kort ért meg.

A temető többi feltárt sírja már nem volt bolygatott. Mellékletekben jóval szegényebbek is. Csak jelenkori beásást szenvedett egyik-másik sír. A temetőt feltérképezve meg lehetett látni, hogy a sírok két sorban fekszenek és a temető tengelye a honfoglaláskorra jellemzően É-D-i irányú. Az egyes sírok elhelyezkedéséből mélyebb következtetést levonni nem tudunk. Azt azonban látni lehet, hogy a két kirabolt előkelő sír volt középen. Jobbra tőle egy szegényebb női sír, balra pedig egyszerűbb férfi csontváz fekszik. Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy a temetőtől

D-re és K-re eső, búzával bevetett terület alá áthúzódó temető többi részét is feltárjuk. Az aratás után ugyanis oda is szőlőt szándékoznak telepíteni, így az a földterület is megforgatásra kerül. Reméljük, hogy a teljesen feltárt temető nemcsak a Jászság földjének településtörténetéhez fog bővebb adatokat nyújtani, hanem a honfoglaló magyar nép megismeréséhez is.

Leletmentéseinknél mindig tapasztaljuk, hogy népünk és földünk története az embereket nagyon érdekli. Az ásatás hírére a jászszentandrásfi fiatalok és öregek egyaránt összegyülekeztek, hogy figyeljék a kutatásokat. Mikor a nagyszerű állapotban megmaradt vaskengyelek előkerültek, elismeréssel bólogattak az idősebbek, hogy jó kovácsuk lehetett az ősöknek, ha munkájukat ezer év alatt nem ette meg a föld. Az övveretek finom ötvösmunkája pedig kiváltotta mindenki elismerését. Vasárnapi munkaszünet lévén, még a messzi tanyákról is odasereglettek kerékpáron a fiatalok. Kérdéseikre a már régebben ott levők adták meg a választ, buzgón magyarázták a látnivalókat. Többen felvetették azt a kérdést, hogy lesz-e ismeretterjesztő előadás az iskolában.

Este nyolckor valóban összesereglett jó néhány ember az iskola egyik tantermében, ahol minden vasárnap úgyszokott lenni vetítés, vagy előadás. Elbeszélgettünk arról, hogyan lehet megismerni egy ország, egy nép történetét. Minél régebbre megyünk vissza a múltba, népünk emlékezete, az írásos feljegyzések annál kevesebb adatot tartalmaznak. Ezért van szükség az ásatásokra.

Kaposvári Gyula

A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL

Az év első negyedének mérlege

Ez év első negyedében szervezeteink az előirányzott tervet jelentősen túlszárnyalva, 382 előadást tartottak a megye minden részében. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a szolnoki, hanem járási osztályaink is erőteljesebb munkát végeznek. Az eredmény nem is maradt el. Az előadások nagyobbik része városon, kisebbik része falun hangzott el. Figyelemreméltó azonban az a körülmény, hogy falusi előadásainkat — elsősorban az agronómiai szakosztály rendezésében — nagy tömegek hallgatták meg. Ha a hallgatók számának alakulását vizsgáljuk, azt látjuk, hogy az agronómiai szakosztály előadásainak volt a legnagyobb közönsége. Természetesen azt is hozzá kell ehhez tennünk, hogy ez a szakosztály tartotta a legtöbb előadást ebben a negyedévben. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy falusi előadásainkat megkedvelték és szeretik a dolgozó parasztok. Amint sok helyen el is mondták, igen sokat tanulnak ezekből az előadásokból.

Külön kell említenünk a mezőgazdasági szakköri előadásorozatok sikerét. Januártól kezdve a megye több községében és városában szőlészeti, rizs- és méhészeti szakköröket vezettek előadónk. A szervező munkát a MESZÖV szervei végezték. A szakkörök hallgatói minden helyen nagy gonddal tanulmányozták az előadások anyagát, és szorgalmasan tanultak. Most, miután az előadások minden szakkörben befejeződtek, minden hallgató a MESZÖV és a Társulat pecsétjével ellátott bizonyítványt kap.

Üzemi előadáspropagandánk is fejlődött az elmúlt negyedévhez viszonyítva. Egyrészt több előadást tartunk, másrészt az üzemekben is többet törődnek a hallgatóság szervezésével és az előadás megfelelő előkészítésével. Elsősorban a Szolnoki Fűtőházra vonatkozik ez a megállapítás, tekintve, hogy ezzel az üzemmel a leggyümölcsözőbb az együttműködésünk. Mind az üzemben, mind az üzemtől távolabb eső kultúrotthonban sok előadást tartottunk és tartunk az év folyamán, ezenkívül kö-

zös műsorokat is fogunk rendezni, különösen a nyáron. Ezek a műsorok egy részt a Társulat megyei szervezetének klubjában, másrészt a Fűtőház kultúrotthonában, illetve szabadtéri színpadán bonyolódnak le. Nem találtuk azonban még meg a kellő összhangot sem a Szolnoki Papírgyár, sem a Szolnoki Cukorgyár vezetőivel, kultúrfelelőseivel. Minden igyekezetünk oda irányul, hogy ezekkel az üzemekkel is olyan kapcsolatokat építsünk ki, mint amilyet a Szolnoki Fűtőházzal sikerült létrehozunk.

Jelentős megbeszélés zajlott le a klubban március 4-én kiváló szolnoki pedagógusok, valamint párt- és állami vezetők között a Központi Vezetőség köznevelési határozata végrehajtásának tapasztalatairól. A jelenlévő pedagógusok kimerítően tájékoztatták tapasztalataikról a párt- és állami vezetőket. Meg lehetett állapítani, hogy helyes időnként az ilyen közvetlen találkozások, mert vezetőink a köznevelési munka minden problémájáról közvetlenül értesülhetnek. A pontos tájékozódás után természetesen helyesebb intézkedések születnek.

Járási és városi szervezeteink kezdenek mindjobban felzárkózni, s a munka eredményessége tekintetében nagy lépést tettek előre. Különösen érvényes ez jászapáti, karcagi, türkevei és még több vidéki szervezetünkre.

A Magyar-Szovjet Barátság Hónapja

Megyei szervezetünk jelentékenyen hozzájárult a program sikeréhez. Előadóink a megye különböző részein, dolgozó parasztok, munkások, értelmiségiek előtt színvonalas, a szovjet kultúra és mezőgazdaság vívmányait ismertető előadásokat tartottak.

Ezek főként a szovjet agrotechnika magyarországi alkalmazásáról, valamint a szovjet és az orosz irodalom nagyjairól, jelentős műveiről szóltak. A Barátság Hónapja idején szervezeteinkben és más szervezetek, elsősorban a Magyar-Szovjet Társaság rendezésében a következő irodalmi előadások hangzottak el: A szovjet irodalom fejlődése az

Októberi Forradalomtól. A szovjet irodalom a szovjet film tükrében, A szovjet regény, Puskin élete és művei, Makarenkóról, Az orosz és szovjet irodalom, stb.

Március 16-án a Magyar-Szovjet Társaság megyei szervezetével közös rendezésben nagy érdeklődés mellett klubestet tartottunk megyei szervezetünk klubjában Alexej Tolsztoj halálának 10. évfordulója alkalmából. A klubest előadója Szurmay Ernő, irodalmi szakosztályunk elnöke volt.

Egészségügyi vonatkozásban is eredményesen zárult a Barátság Hónapja. Városi és falusi előadásokon kívül március elején a Magyar-Szovjet Társasággal közösen a szolnoki Verseghy Gimnázium dísztermében ünnepélyes előadói ülést rendeztünk, melynek három előadója volt: Kiss Ferenc professzor, Kossuth-díjas akadémikus (Budapest), Jáki Gyula sebészprofesszor (Szeged) és Pataki István kandidátus-adjunktus (Budapest).

Trencsényi-Waldapfel Imre előadása

Megeyi szervezetünk az MSZT-vel közösen a Barátság Hónapja keretében élménybeszámolót rendezett március 5-én a megyei szervezet klubjában, melyen Trencsényi-Waldapfel Imre egyetemi tanár tartott előadást szovjetunióbeli tapasztalatairól. A megjelent vendégek nagy élvezettel hallgatták előadását; különösen tetszett a Dzsambul kazahsztáni költő életéről és műveiről szóló beszámoló.

Csokonai-émlékünnepség Szolnokon

Megeyi szervezetünk a Hazafias Népfront Megyei Bizottságával és a Verseghy Könyvtárral karöltve méltó keretek között ünnepelte meg március 21-én Csokonai halála 150. évfordulóját a szolnoki Szigligeti Színházban.

Nagyszámú közönség előtt Vargha Balázs, az Irodalomtörténeti Társaság titkára tartott nagyhatású beszédet a költő életéről és költészetéről. Az előadáson megjelentek nagy élvezettel hallgatták Vargha Balázs szavait.

Az előadás után Török Erzsike Kossuth-díjas énekművész Csokonai-dalokat énekelt, Palotai Erzsike előadóművész és Velenczey István, a szolnoki Szigligeti Színház művésze Csokonai-verseket adott elő nagy sikerrel, A. Chiovini

Márta, a szolnoki zeneiskola művésztanára pedig nagy tapsal fogadott hegedűműveket mutatott be. Zongorán kísért András Béla és Nagy Pál.

Az ünnepség méltó folytatása volt a Társulat megyei szervezete által eddig rendezett nagy irodalmi esteknek. Az előadás hallgatósága kellemes emlékekkel távozott, méginkább szívébe fogadta nagy költőnk, Csokonai Vitéz Mihályt.

Az Irodalomtörténeti Társaság képviselői a Társulat klubjában

Vargha Balázs, az Irodalomtörténeti Társaság titkára és Bán Imre, a debreceni tudományegyetem docense március 22-én megbeszélést folytatott az irodalmi szakosztály néhány tagjával. Az Irodalomtörténeti Társaságnak az a célja, hogy minél több vidéken lakó szakembert vonjon be az irodalomtörténeti kutatásba. Ennek gyakorlati módzatait vitatták meg. A Társaság minden segítséget megad ahhoz, hogy tudományos érdeklődésű tagjaink könyvismertetéssel, kisebb tanulmányok írásával, egy-egy terület nagyobb igényű feldolgozásával, kiadásra kerülő régebbi művek szövegének gondozásával bekapcsolódhassanak ebbe a munkába.

Hegedűs Géza, József Attila-díjas író Szolnokon

A megyei szervezet irodalmi szakosztálya március 22-én Hegedűs Géza, József Attila-díjas író részvételével vitát rendezett a mai magyar irodalom kérdéseiről. Bevezető előadást Hegedűs Géza tartott, és ezt igen sok tartalmas hozzászólás követte.

Az előadás a szocialista realista ábrázolásmód kérdéseiről szólt, és válaszolt azt is, miképpen jelentkeznek ezek a problémák irodalmunk új alkotásaiban. Sok érdekes adat, nézet került felszínre ez alkalommal is, és a megjelentek újabb ismeretekkel gyarapodva tértek haza.

Irodalmi szakosztályunk mind a Csokonai-est, mind az irodalmi vita megrendezésével dicséretreméltó munkát végzett.

Megemlékezés Vásárhelyi Pálról

Ünnepélyesen emlékezett meg Vásárhelyi Pálról, hazánk nagy fiáról március 26-án a Társulat megyei szervezete és a Hazafias Népfront Városi Bi-

zottsága a Közgazdasági Technikumban. Ez alkalommal volt az iskola névadó emlékkünnepélye, melyen Kemény László igazgató, a Társulat tagja tartott emlékbeszédet. Az ünnepség keretében leleplezték Vásárhelyi Pál arcképét, melyet Chiovini Ferenc festőművész, művészeti szakosztályunk tagja festett.

József Attila emlékkünnepség Öcsödön

Március végén a Társulat klubjában a párt, állami és tömegszervezetek képviselőinek jelenlétében megalakult a József Attila Emlékbizottság, melynek az volt a feladata, hogy nemzetünk nagy költőjének emlékéhez méltóan megszervezze a szolnoki és öcsödi emlékkünnepségeket.

A megyei emlékbizottságnak tagja lett Kiss László, a Megyei Pártbizottság osztályvezetője; Kun Elek, a Hazafias Népfront Megyei Bizottságának titkára; Vida Béla, a Társulat megyei titkára; Sebestyén János, a Szakszervezetek Megyei Tanácsának elnöke; Kaposvári Gyula, a Megyei Népművelési Állandó Bizottság elnöke, a Damjanich Múzeum vezetője; Kisfaludi Sándor, a Versegly Könyvtár vezetője; Papi Lajos, a Megyei Tanács Népművelési Osztályának h. vezetője; Bárdi Sándor, a DISZ Megyei Bizottságának képviselője és Garáz István, a Kunszentmártoni Járási Pártbizottság titkára.

A megyei emlékbizottság ösztönző útmutatása nyomán megalakult az öcsödi emlékbizottság is, melyben a község vezetőin kívül résztvettek azok is, akik együtt jártak iskolába József Attilával.

Öcsödön április 10-én egésznapos ünnepség zajlott le. Dél előtt 10 órakor Sebestyén János, a megyei emlékbizottság tagja mondott beszédet a gyermek költő volt lakóházán és a Váncsodi iskola falában elhelyezett emléktábla leleplezésekor. Az öcsödi dolgozók nagy tömegben vettek részt az ünnepélyen.

Délután a községi pártbizottság titkára nyitotta meg a kultúrotthonban rendezett József Attila emlékkiállítás, melyen szintén sok érdeklődő jelent meg. A kiállítás a budapesti József Attila Múzeum segítségével készült.

Este nagyszabású kultúrműsor zajlott le ugyancsak a kultúrotthonban, melynek keretében Miklós Róbert főiskolai tanár, a Társulat Központi Irodalmi Szakosztályának tagja mondott emlékbeszédet.

Külpolitikai est a klubban.

Április 15-én külpolitikai klubestet rendeztünk, melynek előadója Novobáczky Sándor, a Szabad Nép munkatársa volt. Kitűnő előadást tartott a jelenlegi nemzetközi problémákról, majd beszélt külföldi útjai élményeiről is, melyek igen érdekesek és tanulságosak voltak.

E sikeres klubest nyomán arra törekszünk, hogy ilyen módon tájékoztassuk tagjainkat és vendégeinket a bel- és külpolitika fontos, minden embert érintő kérdéseiről.

Szocialista szerződések és megállapodások

A Társulat megyei szervezete erőteljesen törekszik arra, hogy megfelelő számban és minőségben tartson előadásokat a szolnoki és vidéki üzemek dolgozóinak. E célból szocialista szerződéseket és megállapodásokat köt az üzemek szakszervezeti vezetőivel, akik a kulturális nevelés feladatainak elvégzésére hivatottak. Ennek értelmében — a munkások érdeklődésének előzetes tanulmányozása után — a Társulat megyei szervezete előadássorozatok megtartását vállalja. Az üzemek szakszervezeti vezetőinek az a szerződésben foglalt legfontosabb feladatuk, hogy megteremtsek az előadások megtartásának előfeltételeit.

Ily módon már több üzemmel kötöttünk szerződést, illetve megállapodást, melynek nyomán fellendült az üzemi ismeretterjesztő munka. A megállapodások, illetve szerződések kötésének nemcsak ez az egy előnye van. Amint a Szolnoki Fűtőház és a Társulat megyei szervezete között kialakult jóviszony példája mutatja, a megállapodások arra is vezethetnek, — s ez fontos cél — hogy egészséges és termékeny kapcsolat alakuljon ki az üzemi munkások és a Társulathoz tömörült értelmiségiek között.

A szerződések és megállapodások kötése a második negyedévben is folyamatban van.

Klubélet

A megyei szervezet klubja 1954. december 11. óta működik. Azóta sok érdekes, tanulságos vita és előadás hangzott el a klubtanács rendezésében. Elsősorban tagjaink, de a szolnoki értelmiség zöme is tudomást szerzett arról,

hegy a klub komoly kulturális gócponttá nőtt.

A klubesteken kívül más szerepe is van a klubnak. A lehetőséghez mérten igyekszik biztosítani a kötetlenebb szórakozási lehetőségeket. Ebből a célból szakosztályaink különböző napokon szakosztályi klubestéket rendeznek. Ed-

dig úgy alakult ki, hogy a hétfői napon agronómusok, kedden a politikai szakosztály tagjai, szerdán az egészségügyi szakosztály tagjai jönnek el a klubba beszélgetni, vitázni és szórakozni. Ezek az esték mindinkább tartalmasabbak és vonzóbbak.

V. B.

Helyreigazítás

A JÁSZKUNSÁG előző számának (1955. február, II. évf. 1. szám) 28. oldalán a cikk I. fejezete 3. bekezdésének utolsó mondatába értelemzavaró sajtóhiba csúszott. A mondat helyesen így hangzik: „Ez a termetcsökkenés férfiaknál 30—40, nőknél már 23—26 éves korban megkezdődik.”

A JÁSZKUNSÁG eseménynaptára

1894. március 15-én született **Aba-Novák Vilmos** festőművész, aki 1930-tól kezdve gyakran megfordult a szolnoki művésztelepen. Itteni tartózkodása nagy hatással volt fejlődésére, és ennek eredményeképpen nem egy jelentős alkotását festette Szolnokon. Számos lacikonyhát, vásárt, árvízjelenetet megörökített, de az állatok életéből is merítette témáit. Képeivel nemcsak itthon, hanem Európaszerte, sőt Amerikában is nagy sikereket ért el. Több nemzetközi díjat nyert. Művészetének egyik legnagyobb értéke nagy rajztudása, komponáló készsége, gazdag rajzos részlettanulmányokon alapuló elbeszélőkedve és dinamikus előadásmódja. Színeit erős dekoratív hatásokban alkalmazta. Alakjait sokszor groteskségig karakterizálta, és nagy humorral ábrázolta. Chiovini Ferencel együtt festette a jászszentandrásai templom freskóit. — 1941-ben halt meg.

1811. április 1-én született **Tiszaföldvárrott Somogyi Károly** egyházi író. Életpályájának jelentős eseménye, hogy a szemináriumban kiváló része volt a növendékpapság magyar gyakorló iskolája megalapításában (1830.), melynek ő lett az első elnöke. 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Az 1879-i árvíz által rombadöntött Szeged újjáépítésére és megsegítésére 42 ezer kötetből álló tudományos könyvtárát a városnak adományozta. A róla elnevezett Somogyi Könyvtár, Szeged közkönyvtára — azóta igen nagyot fejlődve — ma is az ország egyik legnagyobb könyvtára. 1888. március 30-án halt meg. Művei közül említésre méltók: A bölcsészet lényege és feladata (1859); Renan műve s a német itészet (1864).

1757. április 3-án született **Szolnokon Versegly Ferenc**. Sótiszt fia volt. Bár papi pályára lépett, felvilágosodott gondolkodása miatt hamar összeütközésbe került felettes hatóságaival. Tagja volt Martinovics Ignác forradalmi mozgalmanak: ő is terjesztette a forradalmi kátét, s elsőnek fordította le magyarra a francia forradalom dalát, a Marseillaise-t. E tevékenysége miatt 1795-ben halálra ítélték, de kegyelmet kapott. Közel 9 évet raboskodott Kufstein, Graz és Brünn börtöneiben, míg — édesanyja közbenjárására — szabadon bocsátották. A börtön megtörte, úgyhogy ezután már csak irodalommal, elsősorban nyelvészeti kérdésekkel foglalkozott. Szenvedélyes vitákat folytatott kora másik nagy nyelvtudósával, Révai Miklóssal. Versei között sok formailag gondosan kidolgozott művet olvashatni; nem egy verséhez dallamot is szerzett. Szolnok emlékét „Külső Szolnok” című szép költeménye őrzi. 1822-ben halt meg. Holttestét 1932-ben hozták haza szülőföldjére.

1929. április 14-én 74 éves korában halt meg **Szolnokon Hild Viktor**, a Jászság történetének neves kutatója. Nagypapja, Hild József híres magyar építész házában nevelkedett. Az egyetem jogi karának elvégzése után kolozsvári és fővárosi lapoknál dolgozott, majd 1887-ben Jászapátiban telepedett le. Megalapította és szerkesztette a Jászság c. hetilapot, melyben többek között élesen bírálta egyes közigazgatási tisztviselők visszaéléseit. Később Jászberénybe, majd Szolnokra került. Az ezredéves ünnepek idején megindult történelmi kutatások hatására elhatározta, hogy megírja a Jászság történetét. A jászkun kerületek és az egyes községek levéltári anyagát átvizsgálva, sokezer oldalnyi jegyzetet készített. Figyelemmel kísérte a régészeti leleteket is; komoly és ma is korszerűnek mondható ásatásokat végzett. Jelentős gyűjteménye, könyvtára és jegyzetanyaga 1933-ban a szolnoki múzeumba került.

1886. április 25-én született **Szolnokon Pólya Tibor** festőművész. Budapesti, szolnoki és párizsi tanulmányai nyomán kezdetben az impresszionizmus hatása alá került. Festett sok olajképet, majd később rajzkészségét jobban érvényre juttató temperaképet. Számos képeinek témáját merítette a népeletből; ezeket bravúros karakterizáló készséggel párosult humor jellemzi. Egyéniségének legmegfelelőbb terület azonban a plakát és a karikatúra maradt. Ezekkel érte el legnagyobb sikereit. Mint tréfacsináló rendkívül népszerű volt. — 1937-ben halt meg.

OLVASÁSRA AJÁNLJUK

OVIDIUS Naso, P[ublius]

Fasti. — Ovidius Római Naptára.

Latinul és magyarul. Ford. Gaál

László. Bev. Borzsák István. Bp.

1951. Akad. Kiadó. 340 l.

**(Görög és latin írók. Scriptores
Graeci et Latini. 1.)**

Két év híján kétezer esztendővel ezelőtt született Ovidius, a római irodalomnak ha nem is legnagyobb, de mindenesetre egyik legérdekesebb alakja. A császár megnehezelt rá léha versei miatt, erre a költő, hogy kien-gesztelje a haragvó földi istent, megírja a „Fasti“-t, ezt a verses naptár-félet, az ősi római valláshoz fűződő mondák, legendák, rég feledésbe merült népszokások, történeti anekdoták, korabeli események tarka-barka, hol komoly, hol víg, tréfás, szellemes, mulatságos, filmszerűen pergő sorát. A vallásos nevelés és Augustus célja ugyan nem sokat nyert ezzel a művel, mert Ovidius minden jóakarata mellett sem annyira áhítattal, mint inkább fölényes humorral tárgyalja az isteneket. A léha római előkelők erkölcsstelen életét életi velük, s közöttük a legkitartóbb házasságtörő éppen a minden szoknya után futosó Jupiter. Ha a római religió nem is, de annál többet nyert ezzel a művel a latin és a világirodalom, meg a tudomány, mert a „Fasti” a régi római vallás és különösen a folklór emlékeinek szinte egyedüli s igen gazdag tár-háza.

Ezt a szellemes „utazást a római val-lás körül” adta most először a maga egészében magyarul Gaál László, negyénknak, közelebről Karcagnak kitűnő fia, az ottani gimnázium egykori igazgatója. Hogy mennyire ismeri a latin nyelv legfinomabb árnyalatait, hogy milyen hű, pontos és mégis szinte önálló életet élő fordítást adott, azt csak a szakemberek tudják igazán méltányolni. Azt azonban, hogy milyen természetességgel, könnyedséggel, si-mán formálódnak hexameterai, s mi-lyen témához simuló, kifejező, gazdag, egyszóval: szép a költői dikciója, azt minden, latinul nem tudó olvasója is megérzi. Büszkéek vagyunk rá, mert hatalmas munkája főlemelő látvány s egyben bátor biztatás is, mert megmu-tatja, hogy lehet vidéken is dolgozni, csak éppen: ember kell a gátra.

Betkowski Jenő

Ezerszínű Magyarország. [Irták]

Dobozi Imre, Enczi Endre stb.

(III. Muray Róbert.) 2. átd. bőv.

kiad. Bp. 1955. Ifj. Kiadó. 429 l.

20 t.

**Az első kiadás címe Utazás az
új Magyarországon.**

Lapozgatók a könyvben, mely kilenc főtollú riporter úti megfigyeléseivel, napfényes vidékek, új üzemek, régi mű-emlékek nagyszerű rajzaival, sikerült fényképekkel, festményreprodukciókkal mutatja meg: milyen ezerszínű, csodálatos ország a mi hazánk. A fiataloknak készült, de az idősebbek szívét is megdobogtatja a hon szépségeinek ez a gyűjteménye, erősödésének, fejlődésé-nek demonstrációja.

„Homokvilág” a címe annak a feje-zetnek, mely az olvasót szűkebb ha-zánkba, Szolnok megyébe kalauzolja. A cím az egész Duna—Tisza közére vo-natkozik. A riporter — Varga Domokos — előbb Kecskemét környékét látogatja meg, majd innen jut el „Attila váro-sába”, Jászberénybe, onnan meg a megye székhelyére. Szolnoki embernek érdekes olvasni, hogyan látja városát az idegen. Akik itt élünk, észre sem vesszük talán, mennyire helytálló a megállapítás: „Szolnoknál jobban kevés magyar város van benne a jövőendő sod-rában...” A Tabán és a Vár romanti-kája megragadóan idézi a multat, de a gyárnegyed, a szorgos kezek munkája nyomán valósággal a földből kinövő üzemek teszik igazán a jövő városává Szolnokot. (Meg kell említenünk, hogy a megyei tanácsház rajza, a Lehel kürt-jét, a jászberényi Aprítógépgyárat, a tiszasülyi állami gazdaság rizzaratását, a Tiszamenti Vegyiművek egyik csarno-kát, meg egy szolnoki művésztelepi részletet ábrázoló fénykép teszi gazda-gabbá a megyénkről szóló anyagot.)

Ezernél több esztendő küzdelmei, bá-natai és örömei forrasztották lelkünk-höz a hazát. Ezek hangulatát idézi az izléses külsejű könyv. S ha vannak is hibái — írásai magukon viselik a riport-műfajjal sokszor együttjáró elnagyolt-ság bélyegét — mégis elmondhatjuk róla: öregben, fiatalban szítja, mélyíti a haza szeretetét. Méltó tehát az alkalom-hoz, amelyre megjelent a felszabadulás 10. évfordulójához.

Fazekas Zoltán

Adatok megyénk bibliográfiájához

(1955. I. 1—III. 31.)

ASZÓDI IMRE:

Mese a mammutról.
Sz. Néplap. VII. évf. 40.

EGRI LAJOS:

Étkezé-kocsiban.
Őszől-őszig.
Sz. Néplap VII. évf. 22.

HORTOBÁGYI LÁSZLÓ:

Anyámhoz.
Sz. Néplap. VII. évf. 52.

—: *Szolnok.*

Sz. Néplap. VII. évf. 4.

K. TÓTH LENKE:

Gyena.
Nők Lapja. VII. évf. 9.

RUFFY PÉTER:

Túri tél.
Irodalmi Ujság. VI. évf. 4.

ALMÁSI ISTVÁN:

A kulákkérdés Jászkiséren.
Szabad Nép. XIII. évf. 10.

ARTNER TIVADAR:

Vidéki művészek kiállítása.
Szabad Művészet. IX. évf. 1.

BOLDIZSÁR IVÁN:

Szolnok és a Nagykunság.
Magyarország. Útikönyv. Bp. 1955.
549—564. o.

CSÁKVÁRY MARGIT:

Akik megtalálták az utat.
Új Világ. VIII. évf. 13.

DERNŐI KOCSIS LÁSZLÓ:

A jászkiséri „Kossuth” példája.
Magyar Nemzet. XI. évf. 48.

DOBOZI IMRE:

Aramykalással ékes rónaság.
Ezerszínú Magyarország. Bp. 1955.
220—252. o.

—: *Egy kis jász község példát mutat.*
Szabad Nép. XIII. évf. 14.

ERDÉSZ SÁNDOR:

A jász-kunok privilégialis ládája.
Sz. Néplap. VII. évf. 15.

—: *Nyolcvan éves a jászberényi Jász Múzeum.*

Sz. Néplap. VII. évf. 4.

FODOR FERENC:

A Jászság.
Élet és Tudomány. X. évf. 13.

G. VÉSZI JÁNOS:

*A karcagi Kántor Sándor. (Egy ki-
tüntetett népművész arcképe.)*
Magyar Nemzet. XI. évf. 6.

JOÓS F. IMRE:

Egy iskola nyolc édesapja.
Béke és Szabadság. VI. évf. 7.

(JOÓS):

*Téli látogatás a jászfelsőszentgyörgyi
Kossuth Gazdakörben.*

Béke és Szabadság. VI. évf. 2.

KEMÉNY LÁSZLÓ:

*Hozzászólás közoktatásunk időszerű
kérdéseire.*

Pedagógiai Szemle. V. évf. 1.

NYERGES ÁGNES—RÁCZ GYÖRGY:

*Szolnoki jegyzetek. (Az Aranyember
előadása. — A „Sybill” felújításá-
ról.)*

Színház és Filmművészet. VI. 1.

PRETTENHOFFER IMRE, DR:

A tiszántúli szikes gyepék javítása.
Magyar Mezőgazdaság. X. évf.
4—5.

SZEMES PIROSKA:

Új magyar sors Karcagon.
Nők Lapja. VII. évf. 13.

SZÜCS SÁNDOR:

Bojtárpróba.
Új Úton. V. évf. 11.

— [SZÜCS SÁNDOR]:

Betyártréfa.
Új Úton. V. évf. 1.

—: *Elpusztult falvak a karcagi határ-
ban. (Városunk történetéből.)*

Új Úton. V. évf. 4.

—: *Feljegyzések téli viharokról.*

Sz. Néplap. VII. évf. 28.

TÓTH KORNÉL:

*Ludas Matyi cimborái. (Egy megyei
kiadvány margójára.)*

Sz. Néplap. VII. évf. 9.

—: *Számadás Berekfürdőről.*

Sz. Néplap. VII. évf. 13.

V. D.:

*Túl a Tiszán. (Tiszántúli írók és
költők művei.)*

Irodalmi Ujság. VI. évf. 7.

VARGA DOMOKOS:

Homokvilág.
Ezerszínú Magyarország. Bp. 1955.
181—196. o.

VARGA KÁROLY:

*A Szolnok megyei karvezetők to-
vábbképzése.*

Népművelés. II. évf. 3.

Összeállította: SÁGI PÁL.

Ára: 4.— Ft

Felelős kiadó: Vida Béla.

Szolnoki Nyomdaipari Vállalat 1955—6099. 2000 példány.

Felelős vezető: Mészáros Sándor.